

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav filosofie a religionistiky Filozofické fakulty UK

Bakalářská práce

Ela Běhanová

Etická dilemata kulturní repatriace

Ethical Dilemmas of Cultural Repatriation

Praha 2024

Studijní program: Filosofie

Vedoucí práce: doc. Jakub Jirsa, Ph.D.

Poděkování:

Za celé mé studium bych ráda poděkovala všem vyučujícím oboru filosofie za jejich neochvějnou ochotu a vstřícnost, zvláště bych chtěla poděkovat také Mgr. Evě Mokrejšové za její laskavost a péči.

Za pomoc s dokončením této práce vděčím mému příteli a Anežce Libánské, kterým tímto děkuji. Zejména pak děkuji za cenné rady a celkovou ochotu docentu Jakobovi Jirsovi Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že nebyla předložena jako splnění studijní povinnosti v rámci jiného studia nebo předložena k obhajobě v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 13. srpna 2024

Ela Běhanová

Klíčová slova

kontinuita kulturní skupiny, kulturní identita, kulturní dědictví, kulturní majetek, repatriace.

Key words

cultural group continuity, cultural identity, cultural heritage, cultural property, repatriation.

Abstrakt

Cílem této práce *Etická dilemata kulturní repatriace* bude představit a následně prozkoumat vznesené akviziční nároky na repatriaci kulturních předmětů z etického hlediska.

Proces kulturní repatriace spočívá v navrácení kulturního majetku, většinou nelegitimně nabytého, do země původu či k původnímu vlastníkovi. Vlastníkem může být jednotlivec, památkové organizace, etnické skupiny či stát.

Spravedlnost požadavků na repatriaci se však může ukázat jako sporná. Nároky na akvizice se zakládají na různých argumentech a mohou sledovat rozdílné hodnoty. Proto se při řešení takových požadavků objevuje vícero etických úskalí. V práci si proto budu klást za cíl některé etická dilemata spojené s akvizičními nároky představit. Následně prozkoumat, představit a srovnat argumenty zakládající odlišný pohled. Práce se zaměří výhradně na repatriace týkající se hmotných kulturních artefaktů a bude se zabírat především argumenty založenými na hodnotě, jež předmět představuje pro kulturní skupinu. V závěru práce se pokusím problematiku repatriací shrnout a představit jeden z pohledů na řešení repatričních sporů.

Abstract

The aim of this thesis, *Ethical Dilemmas of Cultural Repatriation*, is to present and subsequently examine the acquisition claims made for the repatriation of cultural objects from an ethical perspective.

The process of cultural repatriation involves the return of cultural property, usually acquired illegally, to its country of origin or to its original owner. The owner may be an individual, heritage organisations, ethnic groups or the state.

However, the fairness of repatriation claims may prove questionable. Claims for acquisition are based on different arguments and may follow different values. Therefore, several ethical pitfalls arise in dealing with such claims. In this thesis I will therefore aim to present some of the ethical dilemmas associated with acquisition claims. Subsequently, I will examine, present and compare the arguments underlying the different perspectives. The thesis will focus exclusively on repatriations involving tangible cultural artefacts and will deal primarily with arguments based on the value that the object represents to a cultural group. In the conclusion of the thesis, I will attempt to summarize the issue of repatriation and present one perspective on the resolution of repatriation disputes.

OBSAH

ÚVOD	6
<i>Úvod do repatriací</i>	7
KULTURNÍ MAJETEK A DĚDICTVÍ	10
<i>Kulturní majetek</i>	11
<i>Princip kulturního významu či nezcizitelnosti</i>	14
<i>Dědictví</i>	16
KULTURNÍ SPOLEČENSTVÍ	18
<i>Kulturní identita a základní koncepty kultury</i>	19
<i>Problémy kulturního esencialismu</i>	22
<i>Kulturní kontinuita a zákon NAGPRA</i>	24
SPOR NACIONALISMU A KOSMOPOLITISMU	27
<i>Vlastnění, nebo správcovství?</i>	28
<i>Encyklopedická muzea versus ostatní</i>	31
REPATRIACE MORÁLNÍM POHLEDEM	35
<i>Pohledem deontologie a utilitarismu</i>	35
<i>Univerzální princip, nebo individuální přístup k repatriacím?</i>	38
<i>Spor hodnot podle Thompson</i>	42
ZÁVĚR	44
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ	46

ÚVOD

Cílem této práce je představit a následně prozkoumat vznesené akviziční nároky na repatriaci kulturních předmětů z etického hlediska.

Proces kulturní repatriace spočívá v navrácení kulturního majetku, většinou nelegitimně nabytého, do země původu či k původnímu vlastníkovi. Vlastníkem může být jednotlivec, památkové organizace, etnické skupiny či stát.

Spravedlnost požadavků na repatriaci ovšem může být velmi sporná. Nároky na akvizice se zakládají na různých argumentech a mohou sledovat rozdílné hodnoty. Proto se při řešení takových požadavků objevuje vícero etických úskalí.

V práci si kladu za cíl některé z nich představit, prozkoumat a představit argumenty zakládající odlišný pohled. Následně se k některým řešením přikloním.

Vzhledem k tomu, že téma repatriací je pro účely bakalářské práce příliš obsáhlé, vymezím předem oblast svého zájmu, aby mohla být vybraná témata dostatečně zpracována.

Zaměřím se proto výlučně na repatriace, které se vztahují k hmotným, kulturním objektům. Zajímat mě budou především kulturní předměty, které jedna či druhá strana sporu deklaruje jako předmět zásadního kulturního významu pro kulturní společenství.

„Kolektiv nemůže prohlásit artefakt za svůj kulturní majetek jen proto, že byl vyroben jejími členy. Předmět musí hrát důležitou roli v jeho komunitních praktikách.“¹

Ze stejných důvodů poněkud ponechám stranou otázku repatriací jakožto odškodnění historických křivd. Avšak vzhledem k tomu, že naprostá většina nároku vychází z nelegitimního nabytí předmětu na pozadí historických křivd, nelze tuto okolnost z obsahu práce zcela vynechat. Ale nemám v úmyslu se důsledně věnovat otázce repatriací založených na argumentech primárně vycházejících z odškodnění historických křivd.

Jedním z výchozích problémů při řešení repatriací kulturních předmětů kulturním skupinám je otázka, co vlastně pojmy *kulturní předmět* a *kulturní skupina* představují. Těmto pojmům a problémům s nimi spojenými se proto budu věnovat v prvních dvou kapitolách.

V první kapitole se zaměřím na to, co činí z předmětu *kulturní předmět*, a na základě čeho lze považovat kulturní majetek za kolektivní vlastnictví kulturní skupiny.

---

1 Janna Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“, *Journal of Applied Philosophy*, 20(3), JSTOR, (2003), s. 253. <http://www.jstor.org/stable/24355054>.

V druhé kapitole představím problémy, které se pojí s identifikací kulturní skupiny a identifikací jejích členů. Vyberu čtyři koncepty pojetí kultury a v jejich kontextu poukážu na metafyzické problémy s určováním charakteru a kontinuity kulturní skupiny v čase.

V předposlední kapitole *Spor nacionalismu a kosmopolitismu* se zaměřím na morální dilema, jež provází naprostou většinu akvizic. To jest: zda se rozhodneme přikládat větší váhu univerzální hodnotě pro lidstvo jako celku, anebo budeme ctít právo států či jiných skupin na privátní, kulturní dědictví. Zda je vlastnictví správný koncept vzhledem ke kulturnímu majetku a jak lze naložit s distributivní spravedlností v rámci světového kulturního dědictví. Dále prozkoumám, jestli jsou encyklopedická muzea vhodnými správci světového kulturního dědictví. Tyto a jiné otázky se pokusím rozebrat ve třetí kapitole.

V poslední kapitole shrnu doposud řečené a vyvodím závěry k etickým dilematům týkajícím se kulturních repatriací.

Tato práce si neklade za cíl nalézt jednoznačné odpovědi na zde kladené otázky. Ani se nepokouší přednést zjednodušující definice zmíněných pojmů, neboť téma kulturní repatriace je příliš komplexní. Přesto doufám, že se mi podaří vnést do tématu alespoň trochu přehlednosti a představit jeden z pohledů, který nabídne spravedlivé standardy, jež by mohly sloužit jako jedno z řešení nároků na kulturní repatriace.

Úvod do repatriací

Proces kulturní repatriace spočívá v navrácení kulturního majetku, většinou nelegitimně nabytého, do země původu či k původnímu vlastníkovi. První zmínky o provedené repatriaci kulturního majetku můžeme vysledovat již ve starověkém Římě. Zde se dochoval první známý, právní precedens týkající se repatriačního nároku. Lze říci, že tento precedens byl jakýmsi stavebním kamenem následných repatriací.

Cicero tehdy žaloval člena senátu za nezákonné přivlastnění umění. Tento jeho čin následně ovlivnil evropské smýšlení o kulturní repatriaci a to platí dodnes. Cicero tímto gestem totiž založil určité standardy pro jurisdikci týkající se právě nelegitimně nabytých kulturních statků.

---

2 Margaret Miles, „Art as Plunder: The Ancient Origins of Debate about Cultural Property“.
(Cambridge: Cambridge University Press, 2008), s. 2.

3 Miles, „Art as Plunder“, s. 4.

Rozlišuje například mezi veřejným a soukromým užitím umění. Stanovuje standardy pro odpovědnost císařské správy v zahraničí podle etického kodexu zahrnující sbírku umění z poraženého Řecka a Říma v době války. Postupem času se počet repatričních nároků dále jen zvětšuje, vzhledem k proměnlivosti dějinného vývoje. Nejvíce případů můžeme vysledovat ve 21. století, neboť lze předpokládat, že 21. století nabízí zatím nejlepší půdu pro otevření těchto sporů.

„Známa je kampaň řecké vlády za navrácení Elginských (nebo Parthenonských) mramorů, ale nalezneme mnoho dalších příkladů. Etiopané požadují navrácení Askumského obelisku, který byl do Itálie odvezen Mussoliniho vojsky [Turecko vedlo soudní spor s Metropolitním muzeem umění v New Yorku o navrácení pokladů, které byly z tureckého území uloupeny v 60. letech 20. století]. Indové si stěžují na odvoz nelegitimně získaných chrámových předmětů, jako jsou náboženské sochy a další cenné věci, během britské okupace jejich země]. Australští domorodci, indiáni a Kanadané požadují navrácení ostatků a dalších kulturních památek, které mají v držení muzea ve Velké Británii a Spojených státech.“

V současnosti čelí převážná většina významných muzeí požadavkům na vrácení držených předmětů do země původu. Také se objevují snahy o vypořádání se s historickými křivdami skrze repatriace uloupených kulturních objektů. Současně však vyplouvají na povrch etické a právní rozpory, které některé repatriční nároky nutně doprovázejí. Přibývá argumentů pro i proti repatriaci. Následně narůstají požadavky na vypracování etických standardů. Bohužel však nelze říct, že by v této otázce panoval alespoň většinový konsensus či nějaký obecně platný, standardizovaný postup.

Muzea po celém světě uchovávají obrovské množství uměleckých děl a kulturních artefaktů, často v počtech přesahujících miliony. Například Metropolitní muzeum umění má ve své sbírce kolem dvou milionů předmětů, Ermitáž tři miliony a Britské muzeum dokonce osm milionů. Nicméně, mnoho z těchto předmětů bylo získáno způsobem, který lze označit za nespravedlivý – některé byly odcizeny, jiné získány prostřednictvím vynucených nebo vykořisťovatelských transakcí. To vyvolává otázku, zda a jak by měly být tyto historické křivdy napraveny. Někteří lidé věří, že tyto předměty by měly být vráceny do zemí, kultur nebo osobám, kterým původně patřily. Nárok na repatriaci může být vznesen z důvodu pouhého navrácení předmětu nebo jako součást reparací historických křivd. Repatriaci lze například obhajovat také z pragmatických důvodů (repatriace je nejlepší způsob, jak zajistit dobré vztahy mezi státy nebo národy), z důvodů kulturních práv (repatriace by měla sloužit

---

4 Miles, „Art as Plunder“, s. 5.

5 Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“. s. 251.

k zajištění práva lidí na jejich kulturní dědictví) nebo z estetických důvodů (repatriace podporuje integritu uměleckých děl a usnadňuje lidem jejich pochopení v souvislostech).

V této práci se nebudu věnovat repatriacím jako odškodněním historických křivd, ačkoliv naprostá většina repatričních nároků se týká navrácení předmětů za účelem reparaace, protože se většinou jedná o nelegitimně či přinejmenším sporně získaný majetek. Nelze proto tuto okolnost vyloučit. Domnívám se ale, že repatriace za účelem odškodnění je až druhotný problém. Nejdříve bychom si měli ujasnit, co kulturní majetek reprezentuje a jak by s ním mělo být zacházeno obecně. To, zda opravdu došlo ke křivdě a vyvstává potřeba ji napravit a jestli je vůbec možný přenos viktimizace, záleží na přihlédnutí k okolnostem každého případu. Vznikne-li ale konsenzus ohledně potřeby kompenzovat křivdu, není jisté, že odškodnění musí proběhnout formou repatriaci, může například dojít k finančnímu odškodnění. Je-li nejvhodnější formou nápravy repatriace, bude záležet na tom, jak k repatriacím a kulturnímu majetku přistoupíme obecně a zda nalezneme, co má majetek reprezentovat a jak s ním má být zacházeno. Proto mi připadá, že reparatice jako reparaace je až druhotný problém. Ve své práci bych se proto chtěla zaměřit zejména na tyto okolnosti, jež provází otázku repatriací, než dojde k odškodnění. Pokusím se nalézt princip nebo principy, které by se mohly stát základem spravedlivého posuzování.

Filosof Matthes rozděluje námitky proti repatriaci do třech hlavních kategorií. V práci se budu zabývat pouze první a třetí:

1. Metafyzické problémy: Tyto námitky se týkají otázky kontinuity kulturních skupin v průběhu času. Otázkou je, komu by předměty měly být repatriovány, pokud původní kultura již neexistuje nebo se výrazně změnila.
2. Epistemické výzvy: Zde jde o omezené znalosti týkající se podmínek, za nichž byly předměty získány. Nedostatek přesných informací může zkomplikovat posouzení, zda bylo nabytí těchto předmětů oprávněné, což vede k nejistotám ohledně legitimacy repatričních nároků.
3. Institucionální námitky: I kdyby byly vyřešeny první dvě výzvy, existují argumenty proti repatriaci, které se týkají toho, zda by muzea měla mít povinnost vracet předměty, zejména pokud vezmeme v úvahu jejich institucionální poslání a úkoly, jako je vzdělávání veřejnosti a ochrana kulturního dědictví.⁷

---

6 Erich Hatala Matthes, „Repatriation and the Radical Redistribution of Art“. *An open access journal of philosophy*, Michigan Publishing. (2014), s. 1. <https://doi.org/10.3998/ergo.12405314.0004.032>

7 Matthes, „Repatriation and the Radical Redistribution of Art“, s. 2.

KULTURNÍ MAJETEK A DĚDICTVÍ

Než přistoupíme k úvahám o repatriaci kulturních předmětů je třeba vyjasnit, co vlastně je *kulturní majetek*. Kultyury běžně považují určitý majetek za jejich kulturní vlastnictví. Jedná se o umělecká díla hmotná, jako například artefakty, i nehmotná, která se mohou týkat například písní, nápadů, vzorů a jiného duševního vlastnictví. Jako kulturní majetek mohou být označovány také předměty historického, rituálního nebo náboženského významu.

Většinou se jedná o předměty, které vytvořil jeden nebo více příslušníků kulturní skupiny. Avšak ne všechny předměty vyprodukované členy kultury jsou považovány za kolektivní vlastnictví skupiny. Za určitých podmínek lze ale považovat určitý majetek za kulturní kolektivní majetek, o čemž pojednám více v této kapitole.

V první části oddílu *Kulturní majetek* se tedy nejdříve zaměřím na to, zda a za jakých podmínek lze obecně oprávněně považovat předmět za kolektivní majetek kulturní skupiny. Představím základní koncepty filosofa Younga,⁸ podle kterých lze či nelze nárokovat kulturní majetek. Dále představím charakteristiku *kulturního majetku* filosofky Thompson.⁹ Zmíněnými charakteristikami chci především poukázat na to, co dělá předměty kulturním majetkem. Tedy, co odlišuje kulturní předměty od „obyčejných“ předmětů, které může kulturní skupina vlastnit.

Ve druhém oddíle *Princip kulturního významu či nezczizitelnosti* představím koncept, který podporuje speciální význam kulturních předmětů, neboť považuje právě speciální hodnotu předmětu pro kulturní skupinu za jednu z charakteristik, která definuje předmět jako *kulturní*. Tento princip bude následně zásadní pro argumenty zakládající repatriaci předmětů. Podstatný bude především pro mou práci, neboť se v závěru přikloním zejména k tomuto argumentu v repatričních sporech. Hodnotě toho argumentu se ale budu věnovat až v poslední v kapitole, v této části princip pouze představím.

V poslední části *Dědictví* rozvedu jeden z nejčastějších argumentů, na kterém se zakládá velká část nároků kulturní skupiny na vlastnictví kulturního majetku. Jedná se o argument o dědičnosti kulturních předmětů, který ale ve většině případů nepodpořím. V této části vysvětlím proč a své odmítnutí založím na tvrzeních Younga a Guesse.¹⁰

---

8 James O Young, „Cultures and Cultural Property“.

Journal of Applied Philosophy, (2007). <https://doi.org/10.1111/j.1468-5930.2007.00359.x>

9 Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“, s. 251/62.

10 Young, „Cultures and Cultural Property“.

Raymond Geuss, „Reality and the dreams – Identity, Property, and the Past“.

(Cambridge: Harvard university press, 2016). <https://doi.org/10.4159/9780674968936-011>

S kulturním majetkem se pojí také otázky, co znamená vlastnit kulturní předmět a zda je koncept vlastnictví kulturního předmětu vhodný. Otázkám tohoto druhu vlastnictví kulturních předmětů se budu podrobněji věnovat v jedné z následujících kapitol. V této kapitole pouze představím, na základě jakých kritérií si lze představit kulturní majetek jako kolektivní vlastnictví podle filosofa Younga.¹¹

Kulturní majetek

Jak tedy lze definovat kulturní majetek? Podle základní literatury neexistuje jedna všeobecně uznávaná definice, neboť se nejedná o jednoznačný pojem.¹²

Přesto máme všeobecné vědomí, co tento pojem znamená, a zákony mnoho zemí se zavazují kulturní majetek ochraňovat. Také někteří autoři se pokoušejí tento majetek charakterizovat.¹³

Jejich koncepce v následujícím oddíle představím.

Kulturní majetek je často chráněn národními i mezinárodními zákony a úmluvami, jako je například Úmluva UNESCO o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví z roku 1972. Tyto zákony a úmluvy mají za cíl zabránit nelegálnímu obchodování, poškozování nebo zničení kulturního majetku a zajišťují, aby tento majetek byl zachován pro budoucí generace.

Autoři také upozorňují na to, že některé speciální předměty, označované jako kulturní předměty, jsou chráněny zákony řadou zemí. Zákony navíc uznávají kolektivní vlastníky takových předmětů.

James O. Young například poznamenává, že představa kulturní skupiny jako kolektivního vlastníka je podporována řadou zákonných institucí, jako například: *zpráva vypracovaná pro Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva*. „Jednou z tam přijatých zásad je, že

---

11 Young, „Cultures and Cultural Property“, s. 111.

12 „Cultural property“. dictionary, Oxford English Dictionary, Poslední úprava červen 2024. <https://doi.org/10.1093/OED/8016269849>.

Erich Hatala Matthes, „The Ethics of Cultural Heritage“.

The Stanford Encyclopedia of Philosophy, navštíveno 10. srpna 2024,

<https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/ethics-cultural-heritage>

13 Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“. s. 251-253.

Young, „Cultures and Cultural Property“.

„vlastnictví a péče o dědictví domorodých národů musí být i nadále kolektivní, trvalé a nezcizitelné, jak to předepisují zvyky, pravidla a praxe každého národa“.

Také filosofka Janna Thompson pamatuje na to, že většina států poskytuje zákonnou ochranu kulturního dědictví.

„Většina států nebo společenství zavádí určitá omezení týkající se toho, co mohou vlastníci dělat s artefakty nebo památkami, které jsou považovány za kulturní dědictví.“

Z výše uvedených citací tedy vyplývá, že státy si váží a zákonem chrání určité předměty, které mohou být součástí kolektivního vlastnictví a které mají pro kolektiv speciální význam. Hodnota a význam těchto předmětů se může lišit a hranice nejsou definované. Většinou ale kulturní majetek zahrnuje širokou škálu předmětů, míst a projevů, které mají historický, umělecký, vědecký, etnologický, antropologický nebo kulturní význam. Tyto prvky jsou považovány za důležité pro identitu, historii a dědictví určitých skupin, komunit nebo národů.¹⁶

Kulturní majetek může být také nehmotný, v této práci se však budu zabývat pouze majetkem hmotným.

Běžně jsou tedy předměty kulturního významu umělecká díla, artefakty nebo jiné předměty, které hrají klíčovou či jedinečnou roli v některých kolektivních praktikách či událostech.

Podle filosofky Janny Thompson, je to právě tento speciální význam, který skupina přisuzuje předmětu, co z něj činí *kulturní předmět*. Tedy, právě jedinečná hodnota z něj činí kulturní předmět a to, co ho odlišuje od jiných nahraditelných produktů kultury. Obzvláště podstatný je pro ni předmět, když je nějakým způsobem propojen s identitou skupiny. A opět podotýká, že na to pamatuje také zákon. Některé země totiž mají zákony, které umožňují povinné nabytí předmětů kulturního významu.

*„Oprávněnost těchto omezení závisí na povaze konkrétního předmětu – například zda je jedinečný a nenahraditelný – a na jeho důležitosti pro život a identitu dané komunity. Pokud nějaký předmět splňuje tyto podmínky, je kolektiv oprávněn podniknout potřebné kroky k jeho zajištění a ochraně.“*¹⁷

---

14 Young, „Cultures and Cultural Property“, s. 111.

15 Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“, s. 251.

16 Matthes, „The Ethics of Cultural Heritage“.

17 Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“, s. 253

Thompson tedy klade důraz na spjatost kulturních předmětů s identitou kolektivů, jejich tradicemi a zvyky. Upozorňuje také na to, že majetek nepatří pouze příslušníkům určité generace, ale k jeho charakteristice patří, že se jedná o mezigenerační majetek.

„Je vlastnictvím kolektivu jako mezigeneračního společenství. Jeho členové si jej předávají z generace na generaci a jeho význam je spjat s jejich touhou po zachování tradic a zvyklostí.“¹⁸

Filosof James O. Young by s jejím návrhem pravděpodobně souhlasil a zaobírá se podmínkami, za kterých může být takový typ předmětů považován za kolektivní vlastnictví kulturní skupiny. Zkoumá, za jakých podmínek skupina může dosáhnout kolektivního vlastnictví předmětu, který nezískala darem nebo koupí. Jedná-li se totiž o legální nákup či odkázání předmětu, nepředstavuje vlastnictví těchto předmětů nic problematického. Autor se tak zaměřuje zejména na koncepce, jež ukazují spornost nároků na vlastnictví kulturních předmětů, protože právě spornost těchto nároků znesnadňuje vyhodnocování repatriací.

Prvním z nich je zmíněné dědictví, které podrobněji rozeberu v oddíle *Dědictví*.

Druhý koncept vychází z představy, že existují určité tradiční postupy, které umožňují, aby se předmět stal majetkem kultury.

„Tyto praktiky mají zahrnovat přijetí kolektivního vlastnictví určitých předmětů. Kdykoli tyto praktiky existují a umělci je vědomě akceptují, jsou příslušníci kultury nesporně kolektivními vlastníky kulturního vlastnictví vytvořeného umělci.“¹⁹

Autor zde ale vyjadřuje skepsi ohledně počtu takových tradičních zvyklostí a podotýká, že navzdory předsudkům, i naprostá většina domorodých kmenů uznává právo autora na vlastnictví.

Další koncept se týká případů, kdy předmět opravdu je kolektivním produktem, tedy kolektivně vyroben. Young se však domnívá, že sem nespadá například umělecký předmět vyrobený jedincem, který využil určité kolektivní znalosti dané kultury. Skupina si ovšem na základě využití kulturních znalostí dílo občas nárokuje a může tak docházet k rozepřím.

Autor však tento nárok odmítá a uvádí názorný příklad:

---

18 Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“, s. 254

19 Young, „Cultures and Cultural Property“, s. 115

„Například Bachova hudba je vyvrcholením severoněmecké a obecněji evropské tradice polyfonní kompozice. Přesto jsem stále skeptický k tvrzení, že díla vyrůstající z kulturní tradice jsou kolektivním vlastnictvím.“²⁰

Tento příklad Young uvádí, aby poukázal na to, že umělec může při tvorbě vycházet z tradičních znalostí, on je však podle Youngova mínění ten, který dává dílu onu specifickou uměleckou hodnotu, pro kterou je dílo ceněno. Navíc ne každý člen skupiny přispěl ke vzniku využívaných znalostí. Odmítá tedy, že by se například umělecké dílo stalo automaticky kolektivním majetkem jen proto, že využilo nějakou z komunitních znalostí. Zde bych ovšem namítla, že podle této argumentace bude obtížné považovat umělecké dílo, jako je třeba socha nebo obraz, za kolektivní vlastnictví. Jiné to bude ale v případě, že si pod uměleckým dílem představíme například pyramidu nebo českého Národní divadlo. Domnívám se totiž, že existují objekty, které lze poměrně přehledně prohlásit za kolektivní vlastnictví, protože byly přímo vytvořeny v kolektivním duchu. Debata o repatriaci těchto budov se naštěstí nedá vést, přesto si myslím, že by si například potomci Vojtěcha Hynaise teoreticky mohli nárokovat oponu Národního divadla. Řekla bych ale, že lze tento požadavek poměrně přehledně odmítnout s odkazem na kolektivní kulturní vlastnictví vzhledem k tomu, za jakých okolností celé divadlo vzniklo. To lze tvrdit i přesto, že se opona stala umělecky ceněným dílem výhradně Hynaisovým přispěním.

Ve dvou posledních zmíněných koncepcích tedy nárok kulturní skupiny na vlastnictví kulturních předmětů Young převážně odmítá. V souladu s Thompson ovšem uznává speciální význam kulturních předmětů. To je podle jeho mínění taky poslední možnost, která může založit nárok na vlastnictví předmětů. Je to právě jedinečná hodnota předmětu, jež opravňuje skupinu nárokovat si předmět, na který nemá jiná vlastnická práva.²¹

Princip kulturního významu či nezcizitelnosti

Koncept speciálního kulturního významu pojednává o zvláštním druhu kulturních předmětů. Z úvah Thompson vychází představa, že každý kulturní předmět musí být pro skupinu speciální. Nicméně někteří autoři vydělují nezcizitelný kulturní majetek jako jakousi podskupinu kulturního majetku, která zakládá zvláštní nároky na zacházení s těmito předměty. Rozdíl spočívá v tom, že například umělecká díla kteréhokoliv českého umělce bude český národ pravděpodobně považovat za kulturní předmět v návaznosti na českou identitu. Těžko lze ale tvrdit, že každý obraz Mikuláše Medka bude pro českou společnost

---

20 Young, „Cultures and Cultural Property“, s. 117

21 Young, „Cultures and Cultural Property“, s. 111-123.

zásadní, či dokonce nezbytný pro národní identitu. Jiné to ale bude například v případě českých korunovačních klenot. Ne každý kulturní předmět musí být zcela zásadní pro danou kulturu. Thompson by ale takový předmět nejspíš nepovažovala za kulturní.

Může se jednat o předměty estetického, historického, rituálního, náboženského či jiného významu, jejichž hodnota nespočívá pouze v tom, že byly vyrobeny členy vlastní kultury apod.

Význam předmětu může být umocněn také historickým kontextem, kdy například odcizený artefakt může být vnímán jako symbol utlačování národa. Za takových okolností předmět nabude především hodnoty symbolické. Navrácení takového předmětu kolonizovaným nebo jinak utlačovaným národům může mít proto větší hodnotu, než kdyby se vyrovnali například pouze finančně. Celkově se repatriace obzvláště takových předmětů mohou stát jedním z vhodných nástrojů při odškodňování historických křivd.

Dále koncept nezczitelnosti kulturního majetku vychází z představy, že určité předměty tvoří součást toho, co definuje identitu skupiny. Určité kultovní předměty mohou například být nezaměnitelné nástroje v jedinečných tradicích a praktikách. Pokud se tedy jedná o takto hodnocený předmět, jeho držení jinou skupinou je považováno podle zmíněného konceptu za nelegitimní. V extrémních případech se lze dokonce domnívat, že předmět je skoro nezbytný pro přežití kultury, jako je tomu například u příslušníků domorodých kmenů, které vyznávají totem. Totemový předmět pro ně nemá pouze estetickou či dědičnou hodnotu. Totem reprezentuje soubor pravidel a hierarchií, jež jsou nezbytné pro fungování skupiny.²²

Filosofka Elizabeth Coleman připomíná, že i orgán ochraňující světové dědictví UNESCO pamatuje na svázanost kulturní identity a speciálního kulturního majetku: „*V roce 1982 tehdejší předseda Mezivládního výboru UNESCO pro navrácení nebo restituci kulturních statků popsal ztrátu kulturních statků jako ‚ztrátu bytí‘.*“²³

Také Young, jak jsem již popsala výše, uznává jediný případ, kdy kultura má nárok na kolektivní vlastnictví, přestože předmět nezdědila, nekoupila ani nevyrobila. Základem toho nároku je to, že má pro skupinu speciální význam nebo jinak velkou hodnotu. Připomíná, že také zákony na tuto skutečnost velmi často pamatují: „*Zákony v mnoha jurisdikcích výslovně uznávají, že hodnota kulturního majetku může omezovat práva vlastníků... Morální instituce, která je základem těchto zákonů, spočívá v přesvědčení, že hodnota, kterou má určitá věc pro celé společenství, dává tomuto společenství určitý nárok na ni.*“²⁴

---

22 Sigmund Freud, „Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika“, přel. Ludvík Hošek (Praha: Portál, 2017).

23 Elizabeth Coleman, „Cultural property and collective identity“. (Brill, 2006.) s. 159.

24 Young, „Cultures and Cultural Property“, s. 120.

Podle Younga by se však nemělo jednat o jedinou, jaksi nadřazenou zásadu nakládání s kulturním majetkem. Může však jít o jedno z kritérií, které vezmeme v potaz při vyhodnocování kulturních repatriací. Přesto bude mít tento koncept v mé práci zásadní roli a v poslední kapitole vysvětlím, proč se přikloním zejména ke zmíněnému principu.

Prozatím se ale ještě musím vrátit k prvnímu ze slibovaných konceptů vlastnictví kulturních předmětů, a to jest *dědictví*.²⁵

Dědictví

Dědění předmětu je podle Younga jednou z legitimních možností, jak kolektivně vlastnit předmět. Jedná se o nárok, který je velmi často jmenován při repatričních sporech. Přesto však tento koncept Young také ve velké míře odmítá. V této podkapitole vysvětlím proč.

Nejjasnější se zdá být situace, ve které kulturní skupina předmět zdědí díky zanechané závěti. V takovém případě není nic sporného na tom, že kulturní skupina považuje majetek za její kolektivní dědictví. (Problématické v této situaci může být pouze to, koho lze považovat za člena, a tedy jednoho každého z „majitelů“. Tímto problémem se však budu zabývat v následující kapitole o *kulturní identitě* a v této kapitole ponechám otázku kulturní kontinuity stranou.) Nicméně, v naprosté většině případů, a zejména v případech, kdy je legitimita nároku na repatriaci sporná, závěť chybí. Skupiny si však nárokují kulturní majetek s odkazem na dědictví i přes absenci závěti. To je ale podle Younga mohdy pochybné. Upozorňuje tak na to, že v mnoha případech, kdy se kultura považuje za dědice statků z minulých dob, je nanejvýš sporné, zda by si původní vlastníci přáli, aby byl tento předmět v jejich držení. Zde jmenuje například proslulý spor o Parthenonské mramory: „*Představa, že by si Athéňané v 5. století přáli, aby Sparťané a Thébani, jejich úhlavní nepřátelé, ale součást řecké kultury, patřili mezi kolektivní vlastníky mramorů, je dost nepravděpodobná.*“²⁶

Autor se celkově domnívá, že hodnotit, co by si bývalí majitelé přáli bez jakékoliv formy závěti, může být založeno pouze na nepodložených spekulacích. Nezpochybňuje právo kultury na kulturní majetek celkově, pouze zpochybňuje nároky založené na dědictví, které nejsou nutně podloženy přáním bývalých vlastníků.

Ve stejném duchu argumentuje také například Raymond Guess, který podotýká, že těžko lze předpokládat, že by si původní sicilští řemeslníci z pátého století přáli, aby jejich výrobky přispěly k italské identitě. Dodává navíc, že stejně tak není moc pravděpodobné, že by

---

25 Young, „Cultures and Cultural Property“, s. 120.

26 Young, „Cultures and Cultural Property“, s. 114

řemeslníci chtěli přispět svými předměty k světovému dědictví nebo ke sbírce britského muzea. (Viz spor nacionalismu a kosmopolitního směru vzhledem ke kulturnímu majetku, kterým se zabývám v jiné kapitole.)²⁷

Z diskuse tak vyplývá, že většina těchto argumentů vycházejících z dědictví, bude většinou založena na zpochybnitelných odhadech přání původních majitelů, jež nemohli mít ani tušení, jak se svět vyvine. Proto bych ani já nepřikládala těmto tvrzením příliš velkou váhu. Stejně jako Geuss a Young bych tento koncept tedy také převážně odmítla.

V celé této kapitole jsem si tak ujasnil, jak lze charakterizovat kulturní majetek, přestože hranice tohoto označení nejsou ostře vymezeny.

Jedná se především o umělecká díla, artefakty a jiné předměty, které hrají nebo hrály zásadní roli v životě kulturní skupiny nebo mají jiný zvláštní význam. Je to právě speciální význam v očích členů nějaké kultury, který jim poskytuje označení *kulturní majetek*. Někdy je také považován předmět za *kulturní*, je-li zásadní pro identitu kulturní skupiny. Nicméně, je to právě tento speciální význam předmětu v očích kulturní skupiny, jenž jako jediný podle Younga a Thompson zakládá nárok na vlastnictví předmětu, u kterého nelze jinak prokázat legitimní nabytí. Tento princip se tak následně ukáže zásadní z pohledu repatriačních sporů. Nyní se ale musíme přesunout k dalšímu problematickému aspektu, který provází tyto spory. Vzhledem k tomu, že doposud nastínila důležitosti kulturního předmětu pro kulturní skupinu, musíme si také ujasnit, jak lze pro změnu charakterizovat kulturní skupinu a jaké úskalí se pojí s tímto také těžko definovatelným konceptem.

---

²⁷ Geuss, „Reality and the dreams“.

KULTURNÍ SPOLEČENSTVÍ

Navrácení kulturního předmětu údajnému původnímu vlastníkovi se pojí se základní otázkou, komu má být předmět navrácen. Požadavek může vznést prakticky kdokoli, může se jednat o jednotlivce, rodinu, etnickou skupinu, instituci či stát. Právně zakotvené instituce či státy budou mít menší problém se vznášením takového požadavku například proto, že úmluva UNESCO o spravedlivé distribuci kulturních předmětů předpokládá a prakticky uznává jako vhodného žadatele pouze stát/národ. Prostřednictvím státu tak může snadněji žádat státem uznaná instituce než například minoritní skupina či jedinci, kteří tak mohou učinit pouze v zastoupení státu.²⁸

S dokazováním legitimity podané žádosti však budou mít nesnáze všichni stejnou měrou, respektive bude záležet na okolnostech žádosti. Stát i jedinci musí přednést dostatečně přesvědčivé argumenty, proč by měl být předmět navrácen právě jim.

Vzhledem k tomu, že předmětem zájmu repatriací jsou *kulturní* předměty, musejí tyto předměty odkazovat k nějaké kulturní hodnotě. Předmět může požadovat jen někdo, kdo je s touto kulturou určitým způsobem provázán. Někdo, kdo se může pokládat za člena kultury, potomka, následníka, ochránce, správce, obdivovatele atd. Vždy se však musí identifikovat, jako osoba v určitém vztahu ke kulturnímu předmětu. Většina akvizic ovšem vznáší požadavky na základě návaznosti na kulturní skupinu, jež předmět vytvořila. Velkou akviziční silou také nesou zejména předměty, které kulturní skupina považuje za předmět zásadní pro její identitu či si jich jako kulturní skupina nanejvýš cení. Mnoho autorů, jako například Young a Thompson,²⁹ zabývajících se touto problematikou považuje právě argument předmětu tvořícího identitu skupiny za jeden z nejvýznamnějších. To ale předznamenává spoustu úskalí. Jako problematické se jeví zejména prokázat návaznost kulturní skupiny na původní kulturní majitele předmětu. Obtížné bude také potvrdit, jak moc je předmět nezbytný pro identitu kulturní entity.

To nás přivádí k hlavnímu tématu této kapitoly, která se bude věnovat kulturnímu společenství jako takovému.

Otázka navrácení kulturního předmětu určité skupině tedy zcela jistě předpokládá zamyšlení, jak můžeme kulturní skupinu charakterizovat. Existují nějaká obecně platná kritéria

---

28 UNESCO. “‘Return & Restitution’ Intergovernmental Committee “. Fight Illicit Trafficking (1970 Convention), poslední úprava 18.3.2024, <https://www.unesco.org/en/fight-illicit-trafficking/return-and-restitution>

Matthes, „The Ethics of Cultural Heritage“.

29 Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“.

Young, „Cultures and Cultural Property“.

v identifikaci kulturní skupiny, která lze využít? Budeme brát v potaz, jak se členové kulturní skupiny sami identifikují, či to lze posoudit například využitím interdisciplinárních výzkumných metod?

V problematice kontinuity kulturní společnosti budou předmětem našeho zájmu otázky proměny skupiny v průběhu času. Do jaké míry lze považovat kulturní skupinu za navazující na kulturu původní? Lze například považovat dnešní Řeky za nezpochybnitelné dědice uměleckých artefaktů starověkého Řecka vzhledem k nepřehlédnutelným kulturním rozdílům mezi Řeky dnešními a Řeky antickými? Jistě je přirozené očekávat určitý stupeň proměny ve vývoji kulturní skupiny, otázka však je, do jaké chvíle lze považovat skupinu za přímo navazující takovým způsobem, že je možné ji stále označovat jako přímé dědice statků. Je zde například možnost zohlednit překrývající se tradice, jazyk, normy, víru atd. Otázkou však zůstává, kde by se nacházel v takové škále mezník kontinuity a zda je tato otázka vůbec podstatná. Jisté je pouze to, že samo určení kulturní identity a kontinuity je problematické a tato nejasnost poté znesnadňuje vyhodnocení repatriačního nároku.

V prvním oddíle si proto kladu za cíl představit základní koncepty kultury a to, jak lze identifikovat její členy.

S určováním charakteristiky skupiny se pojí problém *kulturního esencialismu*, který představím v druhém oddíle. Rozvedu rizika, která se, pohledem filosofa Appiaha,³⁰ s tímto konceptem pojí. Následně vysvětlím, proč bude vzhledem k repatriačním sporům důležité, ke kterému pojetí kultury se přikloníme.

V posledním oddíle navrhnou také alternativní přístup určování kulturní kontinuity podle vzoru amerického zákona NAGPRA,³¹ který je založen na interdisciplinární spolupráci. Poukážu na jeho výhody i nevýhody.

Kulturní identita a základní koncepty kultury

Z obavy o přílišnou bezbřehost těchto úvah se nebudu v mé práci zaobírat definicí *kultury* v jejím plném potenciálním rozsahu, neboť tento úkol je ve filosofii obecně považován za

---

30 Kwame Anthony Appiah, *Race, Culture, Identity: Misunderstood Connections*. (San Diego: University of California, 1994), <https://philpapers.org/archive/apprci.pdf>

31 Chip Colwell-Chanthaphonh, „Repatriation and constructs of identity“ *Journal of Anthropological Research*, 68(2), JSTOR, 2012. <https://www.jstor.org/stable/23264665>

problematický. Těžko lze nalézt jednu vyhovující definici kultury, s kterou by byla většina autorů spokojená.

„Vymezení pojmu ‚kultura‘ je velmi náročné: je popisován jako ‚notoricky příliš široký pojem‘³² a ‚notoricky nejednoznačný pojem‘.³³

„(Panuje však značná shoda v tom, že ať už je to cokoli, lidem na ní záleží a význam a hodnota, které poskytuje životu jednotlivců, patří k nejdůležitějším, ne-li nejdůležitějším důvodům pro její obranu a ochranu v právním a politickém prostoru. Právě tato hodnota je důvodem, proč je důležité pokusit se zjistit, co je kultura a které její aspekty by zejména měly či neměly být chráněny ve veřejné sféře.)“³⁴

Přesto je vymezení toho, kdo jsou členové kulturní skupiny, zásadní, abychom mohli debatovat o repatriačních nárocích. Mnohé z nich jsou založeny právě na identitě či kontinuitě kulturní skupiny. O síle těchto nároků budu polemizovat v poslední kapitole, nyní bych ráda představila alespoň jedno z možných dělení kultury – podle rozličných charakteristik a způsobů, jakým jsou členové se skupinou identifikováni. Následně vysvětlím, jak důležité je, který koncept zvolíme pro následné úvahy o kulturní identitě a její proměnnosti v čase, a jak v těchto úvahách figuruje kritika vůči esencialismu.

Základní koncepty kultury

1. První koncept, který bývá kritizován jako esencialistický, vychází z pojetí kultury jako *integrující skupiny*. Kultura je vnímána především jako soubor norem, sdílených významů, tradic a hodnot, které se prolínají a tvoří tak pozadí našeho celého života, tvoří pole možností, z kterých můžeme volit. Kulturní systém ovlivňuje vše v našem životě a na všechny členy působí víceméně stejně. Takto pojatá teorie kultury je kritizována za to, že vytyčuje příliš pevné hranice kulturní skupiny. Nezohledňuje totiž

---

32 Sarah Song, „The Subject of Multiculturalism: Culture, Religion, Language, Ethnicity, Nationality, and Race“. (Palgrave Macmillan UK, 2009), s.177–197.

doi:10.1057/9780230234994_10s.177

33 Avigail Eisenberg, „Reasons of Identity: a Normative Guide to the Political and Legal Assessment of Identity Claims“. (Oxford: Oxford University Press, 2009)

doi:10.1093/acprof:oso/9780199291304.001.0001

34 Patti Tamara Lenard, „Culture“. (The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2020)

<https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/culture/>>.

dostatečně prolínání a mísení se různých kultur či odchylnost členů skupiny vůči kultuře a jejímu hodnotovému systému jako celku.

2. Alternativní koncept navrhuje pojímat kulturu jako *sociální formaci*. Tento koncept neříká přímo, jací mají být členové. Vychází z určité sdílené životní zkušenosti. Zkušenost, jež formuje členy kultury, je tak odlišuje od jiných společenství.

„Zkušenost s tím, že jsou podřízeni společným institucím, široce chápaným jako sdílené vzdělávací prostory, jazyky, média, stejně jako sdílené historické tradice a příběhy, překrývající se rodinné struktury atd., utváří u členů kulturní skupiny pocit, že sdílejí odlišný způsob vidění světa a že určité předpoklady, které mají, jsou sdíleny, nebo alespoň chápány ostatními. Tento pohled zdůrazňuje historickou trajektorii kultury, ale nevyžaduje, aby její určující normy, hodnoty a praktiky byly v průběhu času neměnné.“

To umožňuje chápat kulturu jako proměnnou entitu. Podstatné zde je, aby členové věřili, že jsou členy kulturní skupiny. Dále by měli pocházet ze stejného prostředí ve smyslu stejné institucionální výchovy, náboženství, státního zřízení atd. Nemusí ovšem stejnou měrou po celý život sledovat stejné normy, aby byli za členy stále považováni.

3. Další koncept kultury jako *dialogu* opět odmítá pojetí kultury jako něčeho statického. Vývoj kultury tak podle autorů závisí na interakcích členů skupiny, kteří kulturu sami vytváří a proměňují.

„Tento narativní či dialogický popis kultury tak dobře reaguje na esencialistickou výzvu tím, že popírá, že definující rysy kultury musí být statické a stejně hodnotné pro všechny členy kulturní skupiny.“

Zmíněný koncept tedy jednak vyvrací námitky vůči kulturnímu esencialismu tím, že charakteristika není předem pevně dána, zároveň také reflektuje prostředí, ve kterém se nacházíme a které nás formuje. Jedná se o koncept, ke kterému se v rámci této práce přikloním a založím na něm následující argumenty týkající se repatriací. Proč jsem si zvolila právě tento koncept ale vysvětlím později, v následující částech.

4. Poslední z konceptů zohledňuje především roli subjektivní *identity* členů v souvislosti s kulturní skupinou. Záleží tedy především na tom, jak se členové v rámci kulturních společenství sami identifikují. Kulturní skupiny či člen samotný se tak mohou

vyvinout jiným směrem, rozhodující však je, zda se člen stále cítí ke skupině připoután.³⁵

Filosof Raymond Geuss na druhou stranu upozorňuje na negativní aspekty toho, že si jedinci sami zvolí návaznost na kulturní skupinu podle toho, co si zrovna vyberou na charakteristice kultury za podstatné. Podotýká, že pokud se rozhodneme považovat se za dědice helénské kultury s odkazem na následovníky demokratického zřízení, bude to vnímáno jako pozitivní. V případě, že se však rozhodneme ztotožnit s původními Řeky, protože jejich zřízení nedopřává politická práva ženám a otrokům, stává se tato identifikace problematická.³⁷ Objevuje se tak riziko, že lidé budou určovat svou identitu podle toho, jak se jim to zrovna hodí, což se může týkat i repatriace předmětů. Otázkou tedy je, zda je kolektivní identita něco, co opravdu nemá žádné stálé danosti a může s ní být zacházeno zcela libovolně. Osobně se také obávám, že všechny koncepty vymezující se proti esencialistickému pojetí kultury s sebou na druhou stranu nesou vyšší riziko nezdravého individualismu a umenšují pocit soudržnosti v rámci skupin. Přesto se domnívám, že tyto platné námitky jsou slabší než námitky proti esencialismu. Těm se ale budu věnovat až v následujícím oddíle.

Z výše uvedených definic je tedy zřejmé, že každá zaujímá jiné stanovisko k proměně kulturní skupiny v čase, čímž může ovlivnit repatriční nároky, které se týkají zejména artefaktů z dávných dob. Zvolíme-li například pojetí kultury jako *integrující skupiny*, s největší pravděpodobností nebude možné považovat dnešní Řeky za stejnou kulturní skupinu jako ty antické, neboť například většina jejich hodnot se proměnila. Mají jiné náboženství, odlišný jazyk, rozdílný životní styl atd. Přesto se však nepochybně někteří z nich za přímé následníky starověkého Řecka považují a koncept *kultury jako identity* by jim mohl dát za pravdu, neboť bude záležet především na jejich vlastní identifikaci.

Zde se tedy ukazuje, jakou roli při vyhodnocování repatričního nároku hraje, které z konceptů pojetí kultury zvolíme.

Problémy kulturního esencialismu

Záměrem tohoto oddílu je představit námitky proti kulturnímu esencialismu.

---

35 Lenard, „Culture“.

37 Raymond Geuss, „Identity, Property, and the Past“.

(Cambridge: Harvard University Press. 2016). <https://doi.org/10.4159/9780674968936-011>

Osobně bych se v této otázce přiklonila k názorům filosofa Antonyho Appiaha, který stejně jako mnozí jiní nesouhlasí s esencialistickým pojetím kultury.

Appiah upozorňuje na rizika spojené s tím, co nazývá *dynamický nominalismus*. Tvrdí, že rozdělování lidí podle kategorií, tedy předem stanovených charakteristik dané kulturní skupiny, je určitým způsobem nutí identifikovat se s údajným charakterem skupiny. Vytváří to tak jejich osobnost a jejich jednání. To může vést například k rasové nebo jiné diskriminaci utlačovaných skupin, kterým je již přiřknuta negativní charakteristika vycházející z předsudků. v neposlední řadě to však omezuje jejich osobní rozvoj a jejich individuální identifikaci, neboť mají tendenci se s charakteristikou ztotožnit, protože je jim tato charakteristika společností vnucována.³⁸ Upozorňuje také na to, že rasové esence jsou vzhledem k dědictví holocaustu a rasové biologie nahrazovány právě esencemi kulturními, jejich negativní dopad však zůstává stejný.³⁹

Nakonec podotýká, že „samotná myšlenka ucelené struktury víry, hodnot a praktik však závisí na modelu kultury, který neodpovídá naší době.“⁴⁰

V dnešní multikulturalistické době jen těžko nalezneme kulturní skupinu, která by opravdu mohla odpovídat takto zjednodušenému modelu a kterou opravdu můžeme věrně charakterizovat podle jednotného normativního systému.

Appiah se proto přiklání k pojetí kultury v *dialogu*. Tento koncept totiž umožňuje zohlednit rozvoj vlastní identity, avšak – a nutně v kontextu koncepcí, jež na člověka skrze jeho prostředí působí a do jisté míry ho ovlivňují, a nelze je tedy nezohlednit. Jde ovšem o to, jaký příběh se on sám rozhodne o sobě vyprávět, nikoli takový, který je mu předem vnucen kolektivní identitou.

„Dialog utváří identitu, kterou si v průběhu dospívání vytvářím: ale samotný materiál, z něhož ji utvářím, mi částečně poskytuje společnost.“⁴¹

Individuální identity se vytvářejí na pozadí kulturní identity, neboť jistě existují nějaké rysy společnosti, jíž jsme součástí a jež nás formuje.

Kolektivní identita však dostatečně nereflektuje to, jak se individua vyvíjejí. Naopak může tento koncept osobní rozvoj potlačovat. Appiah proto zůstává vůči kolektivním identitám skeptický vzhledem k tomu, jak omezují svobodu jedince, a nabádá nás, abychom to při utváření kulturních konceptů dostatečně zohlednili.

---

38 Appiah, „Race, Culture, Identity“, s.106.

39 Appiah, „Race, Culture, Identity“, s.112.

40 Appiah, „Race, Culture, Identity“, s.114.

41 Appiah, „Race, Culture, Identity“, s.125.

S tím souvisí také jeho postoj k repatriacím, neboť je pro něj zásadní, jak člověk pojímá kulturní dědictví především jako jedinec, nikoliv jako částečně „vytvořená“ kulturní kolektivní identita – jako například národ.

„Nejsou to národy, kdo prožívá a oceňuje umění, jsou to muži a ženy.“⁴²

To nás přivádí zpět k otázce, zda opravdu existují nějaké podstaty kulturních skupin, které lze jednoznačně nebo alespoň částečně reflektovat, a zda jsou v průběhu času neměnné. Po úvaze, kterou zde znázorňuje Appiah, inklinuji k závěru, že nikoliv. Přinejmenším se domnívám, že je nanejvýš obtížné tyto podstaty zachytit a věrně popsat. Myslím, že tato cesta s sebou nese spoustu omylů, předsudků a jiných rizik. Možná se o to ale můžeme pokoušet, tvrdím však, že bychom si měli být těchto rizik dobře vědomi. V otázce repatriací bych se ale přiklonila na stranu neesencialistického pojetí kultury, neboť se domnívám, že jinak ustrneme na mrtvém bodě, protože nebudeme schopni vytvořit zcela odpovídající definici kulturního společenství. Nebudeme tak ani schopni určit kontinuitu skupiny v průběhu času, protože koncept esencialismu prostor pro změnu neponechává. Tyto úvahy rozvedu v poslední kapitole. Ráda bych však ještě představila zcela odlišný přístup k určování návaznosti na identitu kulturní skupiny.⁴³

Kulturní kontinuita a zákon NAGPRA

V tomto oddíle bych tedy, jak jsem naznačila v úvodu, navrhla jiné měřítko kontinuity, které není založeno na definici kulturní skupiny jako takové. Jedná se o interdisciplinární metodiku zabývající se repatriací, kterou navrhuje americký zákon NAGPRA (Native American Graves Protection and Repatriation Act). V případě, že si artefakt například nárokují dvě strany, které se kulturně prolínají a obě si předmět žádají na základě kulturní návaznosti, existuje také metodologický návrh šetření. Ten by mohl přispět k řešení sporu, přesto se však nedomnívám, že by mohl být univerzálním měřítkem. Zákon nabízí způsob, jak lze kontinuitu kulturní skupiny zkoumat vědecky, nemyslím si však, že by mohl být platný ve všech případech. Přispívá však k dialogu v těchto otázkách a jako jeden z mála nabízí také více praktické řešení.

Kritéria pro postup při šetření kontinuity kulturní identity nabízí autoři Chip Colwell-Chanthaphonh a Jami Powell s odkazem na americký zákon NAGPRA,⁴⁴ jehož hlavní agendou je podpora navrácení kulturního majetku původním americkým obyvatelům, mohl

---

42 Appiah, „Race, Culture, Identity“, s.121.

43 Appiah, „Race, Culture, Identity“, s.121.

44 Colwell-Chanthaphonh, „Repatriation and constructs of identity“

by však být upraven pro účely také jiných repatriačních řízení. Aby mohl být požadavek na repatriaci podle NAGPRA uplatněn, musí zákon poskytnout vhodný analytický rámec posouzení právní logiky, podle níž mohou antropologická muzea určovat kulturní příslušnost ke skupině. Autoři proto představují metodologii, jež je založena na interdisciplinární vědecké spolupráci v rámci zákona NAGPRA. Upozorňují ovšem také na to, že samotný zákon NAGPRA je nedostatečný, neboť muzea provádějí šetření kulturní kontinuity ve vlastní působnosti a bez nutnosti své rozhodnutí veřejně odůvodnit.

Aby vznesené repatriační nároky byly spravedlivě posouzeny, musí zkoumání splňovat tyto podmínky: „komplexnost, přiměřenost, transparentnost a otevřenost dialogu.“ Navrhovaná metodologická příručka by následně měla být jednotně aplikována ve všech případech repatriačních nároků a se zapojením rozmanitého počtu nezávislých akademických posuzovatelů. Muzea by měla být nucena závěry takových šetření zveřejnit. Otázkou ovšem zůstává, co přiměje například muzea či jiné vlastníky se těmto šetřením podrobit a zda lze platně využít tohoto zákona v každém případě.

Zákon NAGPRA nicméně poskytuje poměrně dobrý základ v otázce prokázání kulturní příslušnosti k původní kulturní skupině. Vychází z deseti důkazů a všem přikládá stejnou váhu, což ukazuje na komplexnost takového šetření:

„NAGPRA definuje ‚kulturní příslušnost‘ tak, že existuje vztah sdílené skupinové identity, který lze historicky nebo prehistoricky vysledovat (25 USC 3001(2))... Kulturní příslušnost je prokázána, pokud převaha důkazů – na základě geografických, příbuzenských, biologických, archeologických, antropologických, lingvistických, folkloristických, ústních tradic, historických důkazů nebo jiných informací či znaleckých posudků – k takovému závěru rozumně vede‘ (43 CFR 10). 2 písm.“⁴⁵

Domnívám se, že americký zákon NAGPRA by mohl být vhodnou inspirací v otázce kulturní příslušnosti, která je klíčová pro vyhodnocení repatriačních nároků. Etický pohled plný rozporů by se tak alespoň mohl opřít o standardizované vědecké závěry v otázce kulturní příslušnosti. Autory zmíněné podmínky – komplexnost, přiměřenost, transparentnost a otevřenost dialogu – jež by tento proces měly provázet, vnímám rovněž jako neodmyslitelnou součást spravedlivého rozhodování.

Stále však zůstává nejisté, zda je spravedlivé rozhodovat spory o repatriaci předmětů podle kulturní příslušnosti či návaznosti na kulturní skupinu. Nicméně, výše uvedené příklady ukazují možnosti, jakým způsobem se lze v otázce repatriací kulturních předmětů s ohledem na kulturní identitu ubírat.

---

45 Colwell-Chanthaphonh, „Repatriation and constructs of identity“

Nedomnívám se, že by se vědecké zkoumání mělo stát jediným soudcem otázky kulturní kontinuity. Myslím ale, že by se mohlo stát vhodnou podporou zejména v případech, kdy si nárokují dvě skupiny předmět na základě kulturní kontinuity, přestože nemusí být tyto závěry nutně rozhodující. Ve své práci nemám v plánu zákonu NAGPRA věnovat nadále více prostoru. Přesto jsem považovala za důležité ukázat praktičtější verzi, kterou lze filosofické debaty o kulturní identitě přinejmenším podepřít a ukázat tak také alternativní přístup.

V této kapitole jsme nahlédli problémy, které se pojí s identifikací členů kulturní skupiny a proměny skupiny v čase. Nenašli jsme sice jasné řešení těchto nesází, přesto jsem nabídla řešení, ve kterém se členové do jisté míry mohou identifikovat sami, neboť se nedomnívám, že by bylo možné nalézt obecně platné měřítko příslušnosti ke kulturní skupině. Ukázala jsem navíc problémy, které přináší snaha najít neměnnou charakteristiku kulturní skupiny označovanou jako kulturní esencialismus. Na druhou stranu jsem však nabídla alternativní možnost posuzování kulturní kontinuity, založené na interdisciplinárním zkoumání a nabízející tak objektivnější metodu zkoumání, která se může stát partnerem podobných úvah. Stále jsem nenahlédla otázku, zda je opravdu identifikace členů kulturní skupiny pro vyhodnocování repatriačních sporů tak zásadní. K této úvaze se dostanu v poslední kapitole. Nejdříve ale musíme prozkoumat další problematickou část, která se pojí s vyhodnocováním repatriačních nároků. Odpůrci repatriací se totiž velmi často odvolávají na univerzální hodnotu, kterou má majetek pro celé lidstvo. Z toho důvodu považují tendence navrátit majetek kulturní skupině či národu za příliš individualistický požadavek. V následující kapitole se zaměřím na tyto a jiné námitky.

SPOR NACIONALISMU A KOSMOPOLITISMU

Jedním ze základních sporů, který běžně provází repatriace, je otázka co by měl kulturní majetek reprezentovat. Celkově by se tento rozpor dal poměrně zjednodušeně shrnout jako spor internacionálního a národního pohledu na kulturní dědictví, kde však na obou stranách lze nalézt argumenty podporující i odmítající repatriace.

Zastánci národního pohledu často argumentují, že předmět je zásadní pro národní identitu daného státu a měl by být navrácen zpět na místo původu. Příkladem tohoto přístupu je známý spor o Elginovy mramory, kde Řecko usiluje o jejich navrácení z Britského muzea do Athén. Řecká vláda opakovaně tvrdí, že Parthenonské mramory jsou součástí řecké národní identity, měly by je tedy vlastnit Řekové.⁴⁶

Na druhé straně někteří autoři věří, že hodnota kulturního majetku spočívá v jeho univerzální hodnotě pro celé lidstvo.⁴⁷ Tvrdí, že kulturní majetek by měl být rovnoměrně distribuován a zpřístupněn všem bez rozdílu.⁴⁸ Mezi zastánci tohoto kosmopolitního přístupu panují různé názory na to, jak by mělo spravedlivé rozdělení vypadat. Někteří věří, že velká encyklopedická muzea, která shromažďují a vystavují kulturní majetek z celého světa, slouží tomuto účelu nejlépe.⁴⁹ Jiní spatřují spravedlnost spíše v repatriaci či rovnoměrném rozdělení předmětů, než v koncentraci kulturního majetku v mocných metropolitních muzeích.⁵⁰ Další skupina podporuje volný trh bez omezení národními zákony, což by podle nich umožnilo kulturnímu majetku dosáhnout co největšího užitku pro nejvíce lidí.⁵¹

Diskuze se také vedou o tom, jak nakládat s kulturním majetkem, aby přinesl co největší užitek. Zde se střetávají názory, jakým způsobem je majetek ceněn členy různých společností. Je důležité zmínit, že mnoho těchto rozdílných pohledů je ovlivněno politickými

---

46 Juan Pablo Sánchez. „How the Parthenon Lost Its Marbles“.

National Geographic History magazine, 2017. www.nationalgeographic.com/history/history-magazine/article/parthenon-sculptures-british-museum-controversy

47 Kwame Anthony Appiah. „Whose Culture Is It?“,

(Princeton: Princeton University Press, 2009), <https://doi.org/10.1515/9781400833047-005>

48 Geuss, „Identity, Property, and the Past“.

49 Appiah, „Whose Culture Is It?“

50 Janna, Thompson, „Art, Property Rights, and the Interests of Humanity“.

The Journal of Value Inquiry, 38(4), (2004). <https://doi.org/10.1007/s10790-005-5869-7>

51 James Cuno, „Culture War: The Case Against Repatriating Museum Artifacts“.

Foreign Affairs, 93(6), JSTOR, 2014. s. 119–29. <http://www.jstor.org/stable/24483927>.

zájmy nebo jsou alespoň částečně zpolitizovány, což může ztížit dosažení spravedlivého rozhodnutí.

Základní otázkou ale zůstává, kdo a jak by měl kulturní majetek spravovat. V této kapitole se pokusím podrobně rozebrat jednotlivé spory a přehledně představit aspekty, které různé názory provází. Ráda bych ukázala, že konečné rozhodnutí o repatriaci často závisí na tom, ke kterým hodnotám se přikloníme, protože mnohdy právě hodnotový spor rozhoduje o výsledku repatričního řízení.

V prvním oddíle pouze představím základní argumenty, kterými se zaštiťují zastánci nacionálního i kosmopolitního pohledu, abych uvedla problematiku do kontextu. V návaznosti na to se zamyslím nad dříve položenou otázkou, zda je vlastnictví *kulturních* předmětů nejvhodnějším konceptem. Jedno z možných řešení repatričních sporů je totiž *správcovství*, které navrhuje například Appiah⁵² nebo Geuss.⁵³

Předměty by mohly být pouze spravovány a zapůjčovány, to by mohlo přispět k uklidnění sporu hodnot univerzálního a nacionálního pohledu, neboť by se nemusel vybrat jeden vlastník, i tento přístup má ovšem své nevýhody, které zde představím.

Ve druhé části se zaměřím na to, zda jsou encyklopedická muzea opravdu vhodnými správci světového kulturního majetku.

Vlastnění, nebo správcovství?

Zastánci nacionálního přístupu k repatriaci kulturního majetku mohou také uznávat jeho univerzální hodnotu. Nicméně zdůrazňují, že jednotlivé státy by měly mít právo si tento majetek nárokovat a zpřístupnit ho široké veřejnosti. Tato myšlenka je také v souladu s úmluvou UNESCO, která uznává univerzální hodnotu kulturních předmětů pro lidstvo. Podle této úmluvy by však měly být kulturní předměty spravovány a chráněny především jednotlivými státy a jejich zákony.⁵⁴ Hlavní argument pro repatriaci založenou na nacionální myšlence spočívá v přesvědčení, že kulturní majetek je nezbytný pro potvrzení kulturní identity, v tomto případě *národní kulturní identity*. Tento přístup však naráží na problematiku kulturního esencialismu a obtíže při obhajobě kontinuity národní identity, (viz kapitolu *Kulturní společenství*). Většina projednávaných předmětů navíc byla odcizena zejména v dobách, kdy se národní vědomí teprve formovalo. Navzdory tomu většina moderních

---

52 Appiah, „Whose Culture Is It?“

53 Geuss, „Reality and the dreams.“

54 “Return & Restitution’ Intergovernmental Committee “.

žádostí o repatriaci kulturních předmětů přesto zakládá své akvizice na tvrzení, že tyto předměty jsou klíčové pro národní povědomí a identitu současných národů, přestože se kulturně značně liší od původních majitelů těchto artefaktů. Nároky jsou často odvozovány od faktu, že současní obyvatelé jsou potomky původních obyvatel. Tento přístup je však diskutabilní, protože není jasné, zda může současná národní identita skutečně těžit z předmětů pocházejících z období, kdy koncept národního dědictví nebyl ani v zárodku. Například lze položit otázku, do jaké míry mají něco společného dnešní Norové s Vikingy, kteří ani neměli představu o národní identitě Norů.

Navíc, předpokládejme, že můžeme do značné míry potvrdit, že současné národy jsou potomky původních civilizací, otázkou ale zůstává, co to má společného se současnou národní identitou.⁵⁵

Státy mají právo a měly by zákonem chránit kulturní předměty nalezené na jejich území, aby zabránily jejich zneužití. To však nutně neznamená, že si tyto předměty mohou plně nárokovat. Například, jak jsem již zmínila, řecká vláda požaduje zpět Elginovy mramory s odkazem na jejich zásadní význam pro identitu řeckého národa. Nemohl by však obdobně tento předmět požadovat například český národ, argumentující hodnotami, které tvoří současné české národní hodnoty?

Současní Češi možná nemají s antickými Řeky o mnoho méně společného než současní Řekové. Český národ se rovněž hlásí k dědictví původní civilizace, uznává podobný politický systém a vzdělávací instituce ctí literaturu a umění antického Řecka. Můžeme přinejmenším uznat, že Řekové nejsou jediní, kdo dokáže ocenit hodnotu takových uměleckých předmětů. Navíc někteří autoři se domnívají, že kulturní hodnota těchto předmětů je skutečně univerzální.

Jedním z možných řešení těchto sporů je správcovství. To navrhuje například filosof Appiah. Můžeme pro tuto chvíli ponechat stranou otázku, kdo by měl být vlastníkem těchto sporných předmětů, neboť není lehce zodpověditelná. Zohledníme-li však, že předměty mají hodnotu pro lidi, nikoliv pro národy, nabízí se snaha předměty rovnoměrně distribuovat, neboť se nezdá spravedlivé, aby byly všechny předměty koncentrované v jednom místě. „*Nemají Španělé důvod k tomu, aby se mohli seznámit s vikingským řemeslem? Koneckonců, v Norsku už je vikingských věcí strašně moc.*“⁵⁶ Autor podotýká, že předměty nalezené na území států, podle úmluvy UNESCO podléhají zákazu nedovoleného vývozu, což vede poněkud k absurdní situaci, kdy například v Itálii probíhá volný obchod s takovými předměty mezi soukromými subjekty, pokud ale neopustí hranice státu. Autor se proto domnívá, že úmluva UNESCO je nešťastně interpretována, neboť státy by měly nepochybně podniknout kroky

---

55 Appiah, „Whose Culture Is It?“, s. 119.

56 Appiah, „Whose Culture Is It?“, s. 121.

k ochraně předmětů v rámci svého území a zpřístupnit je veřejnosti. To však neznamená, že s nimi státy mohou nakládat podle své libosti, jako se svým národním majetkem. S předměty by tak mělo být zacházeno podle zásady univerzální hodnoty pro lidstvo. Podle autora, by tedy státy měly vystupovat jako správci předmětů, nikoliv jako svévolní vlastníci.

Argumenty proti národnímu vlastnictví podporuje také již zmíněný Young, který se domnívá, že tvrzení o tom, že byl předmět vyroben jedincem z určitého národa, není dostatečný důvod, aby se mohl stát kolektivním vlastnictvím národa.⁵⁷ Osobně se také domnívám, že právě koncept správcovství umožní ponechat otázku vlastnictví stranou. Národ by tak mohl předmět pouze vystavovat v rámci svých hranic s ohledem na kontext předmětu, jehož estetický smysl může lépe vyniknout například v místě původu umělce. A jak podotýká Appiah: „*estetická hodnota předmětu není plně vystižena jeho hodnotou jako soukromého vlastnictví.*“⁵⁸

Princip správcovství však může vyřešit přinejmenším nároky na vlastnictví, které jsou obtížně řešitelné.

Dalším faktorem, který může zpochybnit repatriaci v duchu univerzální hodnoty, je to, zda má komunita dostatek prostředků pro potřebnou péči, neboť není v zájmu nikoho, aby předmět chátral.

Neznamená to tedy, že by národy nemohly požadovat repatriaci určitých předmětů. Existují určité pádné důvody pro repatriaci, například by se předmět lépe vyjímal ve svém původním teritoriu či kontextu. Také Appiah uznává speciální význam, který může mít předmět pro členy skupiny. Může se jednat například o předmět důležitý pro náboženské či rituální praktiky a v takovém případě by měl být předmět repatriován. Stát tedy může sloužit jako zprostředkovatel či zástupce žádosti o repatriaci. Vymezuje se však proti repatriaci na základě kulturní hodnoty, jež představuje pro národ samotný.⁵⁹ Vymezuje se také proti potřebě vlastnit předměty, neboť se domnívá, že nemusíme předmět vlastnit, abychom docenili jeho uměleckou, historickou či jinou zvláštní hodnotu.

„*Můžeme reagovat na umění, které není naše; ve skutečnosti můžeme plně reagovat na ,naše‘ umění pouze tehdy, pokud se přeneseme přes to, že ho považujeme za naše, a začneme na něj reagovat jako na umění.*“⁶⁰

Domnívám se tedy, že ve většině případů není nezbytné předmět vlastnit, i když uznáme argument, že je důležitý pro národní identitu. Myslím, že si v duchu pojetí kultury jako dialogu národy do jisté míry mohou sami určit či potomci se cítí být, to jim však nedává právo

---

57 Young, „Cultures and Cultural Property“, s. 117.

58 Appiah, „Whose Culture Is It?“, s. 127.

59 Appiah, „Whose Culture Is It?“, s. 133.

60 Appiah, „Whose Culture Is It?“, s. 125.

vlastnit tuto původní kulturu. Lze cítit větší přináležitost k předmětu, ke kterému vnímáme historické pouto, aniž bychom ho vlastnili. Správcovství se tak zdá jako vhodné řešením přinejmenším pro předměty, které si nárokuje vícero skupin. Předměty navíc mohou a měly by být vystavovány v dočasných výpůjčkách, aby se jedna ze stran sporu necítila privilegovaná. Otázkou ovšem stejně zůstává, jak a kam by měl být předmět umístěn, aby co nejlépe naplnil svou univerzální hodnotu. Jestliže totiž odmítneme nárok řecké vlády na repatriace mramorů, protože neuznáme argument národní identity a uznáme, že britské muzeum předmět pouze spravuje, není stále jasné, že britské muzeum je vhodnějším správcem než řecké muzeum. Tyto úvahy proto rozvedu v následující kapitole.

Encyklopedická muzea versus ostatní

Přikloníme-li se k univerzální hodnotě kulturního dědictví, mohou se zdát jako vhodnými správci kulturních předmětů encyklopedická muzea, které mají potřebné prostředky předměty uchovávat a zprostředkovávat je velkému počtu lidí. Což je v souladu s tím, co velká světová muzea deklarují v *Prohlášení o důležitosti a hodnotě univerzálních muzeí*: „...muzea neslouží pouze občanům jednoho národa, ale lidem každého národa.“⁶¹

Přesto jsou to zejména velká muzea, která v poslední době čelí velkému náporu požadavků na navrácení předmětů, které byly údajně nelegitimně získány. Část zastánců kosmopolitního pohledu se obává, že přistoupí-li společnost na argumenty ve prospěch repatriací, budou muzea vydrancovaná, neboť nemalou část jejich sbírek tvoří sporně získané předměty. Lidstvo by tak mohlo být ochuzeno o přístup ke kulturní pestrosti.⁶²

Na druhé straně se však ozývá kritika, že muzea vlastní předměty z důvodu jejich bývalé imperiální nadvlády, která v tomto duchu pokračuje. Odpůrci těchto námitek upozorňují, že snaha muzeí podržet si kulturní nadvládu velmi často souvisí spíše s politickou převahou a nedostatečnou nápravou politické diskriminace, například vůči kolonizovaným národům, než se snahou zachovat globální dědictví všem přístupné. Domnívají se, že ona kulturní pestrost bývá právě v muzeích zkreslována dikcí, s jakou jsou kulturní předměty představovány. Elliot Colla například namítá, že výstava egyptských soch v Britském muzeu působí jako představa, „*která vytváří abstraktní obraz zeměkoule s Londýnem ve středu*“.⁶³

---

61 Isaac Kaplan, „The Case against the Universal Museum“. *Artsy net*. (2016).
<https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-the-case-against-the-universal-museum>

62 Cuno, „Culture War“.

63 Elliot Colla, „Conflicted Antiquities: Egyptology, Egyptomania, Egyptian Modernity“. (Durham: Duke University Press, 2007).

Tyto námitky jistě nelze smést ze stolu. Na věc se ale lze podívat i z jiného úhlu, který navrhuje Appiah. Podotýká, že umístění předmětů v těchto muzeích může právě posloužit jako živý důkaz koloniální nadvlády a utlačování původních společností.⁶⁴

To je jistě také užitečný způsob, jak věc nahlížet z jiného úhlu pohledu. Appiah patří k odpůrcům většiny repatriací. Dala bych za pravdu ale také podporovatelům repatriací, které se týkají zejména velkých muzeí.⁶⁵ Nezdá se mi například příliš věrohodné tvrzení, že muzea pouze spravují světové dědictví, nejsou však vlastníky v obecně přijímaném smyslu, protože takto pojaté kulturní předměty patří všem lidem.⁶⁶ Domnívám se, že lidská mysl bude pravděpodobněji nakonec stejně inklinovat k představě vlastnictví. Navíc správcovství takových předmětů opravdu představuje jistá ekonomická, politická a jiná mocenská privilegia, ať už se muzea prezentují jakkoliv. Mimoto, národní státy mohou vyznávat hodnoty, jež muzea deklarují úplně stejným způsobem. Proč by tedy správcovství světového dědictví nemohla zastávat muzea národní?⁶⁷

Dalším argumentem proti velkým muzeím může být hrozící nevole ke směně předmětů v rámci výpůjček. Když budou velká světová muzea vlastnit většinu předmětů, mohou se dostat do pozice, kdy mají převahu ve vyjednávání. Zdá se mi, že naopak menší muzea budou ochotnější svou sbírku obměnit, neboť místní obyvatele může rychleji omrzet.

Zastánci univerzální hodnoty kulturního dědictví by navíc také měli zvážit argument, že právě tato univerzální zodpovědnost muzeí vůči celému lidstvu by mohla být kritériem pro spravedlivé rozdělení kulturního majetku navzdory politickým tendencím.

„A právě proto, že se mnohá muzea zavázala sloužit jako správci univerzálně cenných sbírek pro celé lidstvo, měla by se více starat o dosažení spravedlivé distribuce takových kulturních zdrojů, na rozdíl od retenčního postoje.“⁶⁸

Jedním z velkých odpůrců repatriací předmětů zejména z encyklopedických muzeí je historik umění James Cuno. Nesouhlasí především s nároky založenými na národní identitě, neboť se domnívá, že kultury se příliš prolínají, aby mohlo být jednoduše přiřknuto, komu předmět patří.

---

64 Appiah, „Whose Culture Is It?“

65 Geuss, „Identity, Property, and the Past“.

Matthes, „Repatriation and the Radical Redistribution of Art“, s. 16.

67 Geuss, „Identity, Property, and the Past“.

68 Janna, Thompson, „Art, Property Rights, and the Interests of Humanity“.

The Journal of Value Inquiry, 38(4), (2004). [https:// doi:10.1007/s10790-005-5869-7](https://doi.org/10.1007/s10790-005-5869-7)

„Navzdory prohlášení UNESCO, že ‚žádná kultura není hermeticky uzavřená entita‘, vlády stále častěji vznášejí nároky na vlastnictví kulturních statků na základě samozvané a pevně stanovené státní identity.“⁶⁹

Navíc podotýká, že většina národních akvizic nesouvisí ani tak s prostou úctou k předmětu jako spíše se snahou o politickou nadvládu. Domnívá se, že snaha navázat na původní věhlasnou kulturu vychází z potřeby upevnit politickou moc nynějších elit. Vedlejší nebo cílený produkt těchto snah může vést k umocnění nebezpečného nacionalismu či xenofobie. Soudí, že právě v dnešním kulturně pestrém a prolínajícím světě jsou to právě encyklopedická muzea, která nabízejí širší perspektivu. Předměty z různých kultur a období vystavené vedle sebe nejlépe ukazují, že žádný stát či kultura není nadřazena a vzájemně se prolínají, domnívá se Cuno.⁷⁰

Zde bych ale uvedla trefné připomínky filosofa Raymonda Guesse. Zaprvé zpochybňuje tvrzení Cuna, že je jednoduše vždy špatné kultury rozdělovat. Ptá se, proč by měla být jednota kulturní společnosti hodnotnější, než je její dělení. Je tedy každé dělení lidského druhu, například dělení na jednotku, jako je rodina, špatné?

Nesouhlas vyjadřuje také s Cunovou představou, že jsou to právě encyklopedická muzea, která nabídnou objektivní apolitizovaný pohled na kultury. Cuno totiž namítá, že jsou to zejména nacionální tendence, které jsou pod nadvládou politických snah ovlivnit výklad minulosti. Oproti tomu encyklopedická muzea hrají roli nestranných objektivních pozorovatelů, které historii nezkreslují. Guess ale není jediný, který by s tímto tvrzením nesouhlasil. Zde bych připomněla výrok Colli o představě britského muzea v centru zeměkoule, který jasně upozorňuje na subjektivnost podání.⁷¹

Na závěr připomíná že národní identita je úplně stejný konstrukt jako světové kulturní dědictví. Kulturní vlastnictví je politický konstrukt, ale politický konstrukt je i vlastnictví samotné. V poslední řadě tedy bude každé rozhodnutí o umístění předmětů do určité míry vždy politické rozhodnutí, přestože podle Cuna náleží tato charakteristika zejména nacionalismu. Tento poslední argument zdá se mi obzvláště podstatný. Neboť jak jsem již uvedla, většina nároků na kulturní repatriaci je založená na kulturní identitě, která je ve většině případů sporná. Sporná je v těchto případech zejména *národní* identita, neboť se těžko dokazuje kontinuita na původní vlastníky. A navíc, i když kontinuitu uznáme, není jasné, že má skupina na tento předmět vlastnický nárok. To, že je vlastnictví politický konstrukt, ukazuje, že rozhodnutí bude v poslední řadě politické.⁷²

---

69 Cuno, „Culture War“, s. 119.

70 Cuno, „Culture War“, s. 120.

71 Geuss, „Reality and the dreams“.

72 Geuss, „Reality and the dreams“.

V závěru bych tedy otázku, zda jsou muzea vhodnými správci umění, shrnula takto: Muzea můžou být v mnoha případech vhodnými či dokonce nejlepšími opatrovníky kulturního dědictví. Bude však záležet na konkrétní situaci a konkrétním předmětu, zda bude vhodnější umístit předmět v místě původu, či v kontextu jiných předmětů. V některých případech mohou zvítězit estetické hodnoty, v jiném vzdělávací atd. Přijde mi ovšem, že v prohlášení muzeí, která se vymezují proti nacionalistickým retenčním postojům, se skrývá rozpor. Tedy, encyklopedická muzea se považují za spravedlivé správce všeho kulturního dědictví lidského druhu, kteří ochraňují kulturní statky, aby z nich mohli těžit všichni lidé bez rozdílu. Tím se mají lišit od národních států, které si univerzálně hodnotné kulturní poklady uzurpují pouze pro svůj národ.⁷³ Nepředpokládá ale právě tato univerzální hodnota kulturních předmětů rovnoměrnou a spravedlivou distribuci v rámci celého světa a všech lidí? Nedopouštějí se muzea vlastně stejného prohřešku, když předměty shromažďují na jednom místě? Myslím, že dokonce nacionální argumenty dávají v této logice větší smysl, neboť státy shromažďují předměty pro svůj národ, pro koho ale shromažďují předměty muzea? Vždyť většina světové populace nemá dostatek prostředků, aby zaletěla navštívit encyklopedická muzea v Londýně nebo New Yorku. Neměli by tedy mít lidé přístup alespoň k části světového umění v místě svého bydliště?

„Pokud jsou však statky, které muzea uchovávají, veřejnými statky s univerzální hodnotou, statky, k nimž může mít každý dokonce lidské právo na přístup a zkušenost, pak se musíme ptát, zda je současné rozdělení těchto statků spravedlivé.“⁷⁴

Nepochybně existují dobré důvody (estetické, vzdělávací atd.), proč by měla muzea tyto předměty sbírat, a nemyslím, že by neměly tyto argumenty svoji váhu. Soudím však, že je protimluv bránit každé repatriaci s odkazem na univerzální hodnotu předmětů, které nacionální vlády nerespektují. Tento princip jde proti jejich ústřednímu principu. Nevidím navíc důvod, proč by národní muzea nemohla sloužit stejným univerzálním hodnotám předmětů. To, že například mohou mít jako národ k předmětu osobní vztah, neznamená, že jako národ musí odmítat a nerespektovat hodnotu, kterou má předmět pro celé lidstvo. Stále se ale můžeme ptát, kde předmět přinese větší užitek a které hodnoty (estetické, vzdělávací, vědecké atd., právo na soukromý majetek) by měly převážet. Tím se budu zabývat v následující kapitole.

---

73 Matthes, „Repatriation and the Radical Redistribution of Art“, s. 17.

74 Matthes, „Repatriation and the Radical Redistribution of Art“, s. 18.

REPATRIACE MORÁLNÍM POHLEDEM

V závěrečné kapitole zhodnotím protichůdné nároky zastánců jiných hodnot a pokusím se nalézt princip, který by se mohl stát spravedlivým základem vyhodnocování repatričních nároků. Můžeme se ptát, jestli je něco takového vůbec možné a zda lze upřednostnit některý z pohledů.

Nejdříve se proto pokusím prozkoumat některé aspekty repatriací s pomocí etických teorií. To bude téma prvního oddílu.

Nakonec se ale přikloním k tezím Thompson, která klade důraz zejména na *princip speciálního kulturního významu*. Odeberu na závažnosti otázce *kulturní identity*, s přihlédnutím k Appiahově pojetí kulturní skupiny. Následně odmítnu jako univerzální princip měřítko užitečnosti. V posledním oddíle dojde k závěru, že nelze nalézt jeden univerzální princip vyhodnocování, protože se jedná o spor univerzálních hodnot, kdy nemůže být jedna definitivně uplatněna na úkor jiných. Nelze tedy nalézt jedno všeobjímající řešení a repatriční spory musí být vyhodnocovány individuálně.

Pohledem deontologie a utilitarismu

Kde předmět přinese větší užitek? Přinese potěšení z předmětu většímu počtu lidí, nebo o to větší radost menšímu počtu lidí? Má předmět zůstat, kde je, nebo se navrátit? Mají být kulturní předměty rovnoměrně distribuovány v rámci světa, nebo shromážděny v encyklopedických muzeích, aby se dosáhlo maximálního užitku? Můžeme a máme vůbec měřit užitek?

To jsou otázky, které nutně provázejí otázky repatriací. Otázka užitečnosti je v repatričních sporech velmi často zmiňována, proto se na ni v tomto oddíle zaměřím prostřednictvím dvou základních etických teorií.

Zdá se, že například otázka kulturní identity či vlastnictví kulturního předmětu je velmi obtížně zodpověditelná, a to zejména z etického pohledu. Domnívám se ale, že otázku výsledné užitečnosti nakládání s kulturním předmětem lze zkoumat pohledem základních etických teorií a nalézt přinejmenším nějakou odpověď v tomto směru.

Zkoumáním těchto otázek prostřednictvím etických rámců Kanta a Milla získáme vhled do kontrastních přístupů k morálnímu uvažování. Millův utilitarismus klade důraz na důsledky a princip největšího štěstí, zatímco Kantova deontologie upřednostňuje principy povinnosti,

respektu a spravedlnosti. Každý z těchto pohledů nabízí cenné úvahy ve složité problematice kulturní repatriace a zdůrazňuje význam etické reflexe při určování oprávněného místa a zacházení s kulturními artefakty.

Je to právě utilitarismus, který nabídne rychlou odpověď na otázku, zda máme vůbec měřit užitek v otázce repatriace, neboť představa co největšího užitku je jádrem této teorie, bez ohledu na konkrétní problematiku. John Stuart Mill by s největší pravděpodobností tvrdil, že předmět by měl být umístěn tam, kde může maximalizovat štěstí a celkový blahobyt. Mill by upřednostnil zásadu největšího štěstí a navrhl by, aby rozhodnutí směřovalo k maximalizaci potěšení a minimalizaci bolesti. Mohl by tvrdit, že i když vrácení předmětu přinese větší radost menší komunitě, celkové štěstí plynoucí z jeho přítomnosti v muzeu by mohlo převážit díky širšímu přínosu v oblasti vzdělávání a kulturní výměny. Celkově by se dalo tvrdit, že by se ztotožnil spíše s představou kosmopolitů, neboť by nejspíše pominul nároky jednotlivců, minorit i národů ve prospěch lidstva a univerzální hodnoty předmětů.

„Je-li užitek konečným zdrojem morálních povinností, lze se na užitek odvolávat, aby se mezi nimi rozhodlo, když jsou jejich požadavky neslučitelné. Ačkoli použití této normy může být obtížné, je lepší než žádné.“⁷⁵

V jeho zorném poli by v tomto případě nebyla, s největší pravděpodobností, ani kulturní identita, neboť ta nijak nemaximalizuje užitek. Domnívám se, že by podle utilitaristického principu nebyly nijak zvlášť zohledněny otázky kulturní identity, kontinuity či princip dědičnosti, speciálního významu, náprava historické křivdy a jiné, protože by většinou nijak zásadně nepřispěly maximalizaci štěstí. Hlavním měřítkem a ústředním bodem repatriací by se pravděpodobně stal užitek, jež může repatriace přinést globální společnosti, a to i na úkor jedinců. To by situaci vyhodnocování sporných akvizičních nároků mohlo poměrně zjednodušit. Přesto se nedomnívám, že by tento princip v posledku vedl k většímu užitku či spravedlnosti. Soudím, že přihlédnutím k drobným nuancím sporných bodů každé jediné repatriace, jež jsem v této práci výše rozvedla, lépe poslouží ke spravedlivému rozhodování. Myslím totiž, že vzhledem ke křehkosti konceptů, na nichž jsou repatriační nároky založeny, nelze nalézt jedno univerzální východisko. Nemyslím, že by se mělo stát měřítkem těchto sporů utilitaristické hledisko.

Obrátím se tedy ke Kantově deontologii, abych prozkoumala, jaké důsledky bude mít aplikace jeho etiky na repatriace. Kant by kladl důraz spíše na morální povinnosti a principy než na výsledky. Tvrdil by, že předmět by měl být umístěn tam, kde respektuje důstojnost, autonomii a oprávněné vlastnictví jednotlivců a společenství. To znamená zvážit, zda ponechání předmětu v muzeu respektuje jeho historický a kulturní význam, nebo zda je jeho vrácení

---

75 John Stuart Mill, „Utilitarianism“ *The Project Gutenberg, 'fraser's magazine'* Proofreading, 2004. navštíveno 10. srpna 2024, https://www.gutenberg.org/cache/epub/11224/pg11224-images.html#CHAPTER_II

v souladu se zásadami spravedlnosti a úcty ke kulturnímu dědictví. Především by kritizoval měření užitku jako základ pro morální rozhodnutí, neboť se domnívá, že etické jednání by se mělo řídit univerzálními principy a povinnostmi, které jsou nezávislé na důsledcích. Tvrdil by, že zaměření na morální povinnosti a respektování autonomie poskytuje pevnější základ pro etické rozhodování. Je tedy otázka, zda by se některý z principů repatriace mohl stát morální maximou? „*Kategorický imperativ je tedy pouze jediný, a to tento: jednej jen podle té maximy, od níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.*“⁷⁶ Nejsm si jistá, zda lze nalézt jeden vhodný univerzální princip vyhodnocování těchto nároků, který by se mohl stát obecným zákonem.

Mohl by tak například podpořit vrácení předmětu, pokud se tím napraví historická nespravedlnost a respektuje kulturní identita a vlastnictví komunity, z níž pochází. Stejně tak by mohl podporovat rozdělování, které respektuje kulturní význam předmětů a zajišťuje jejich zachování a zhodnocení v původním kontextu, nikoliv pouze pro maximalizaci užitku v globálních muzeích. Připadá mi, že by musel odmítnout stanovisko velkých muzeí a kosmpolitních zastánců o tom, že předměty musí sloužit vyšším účelům (akademické, estetické atd.) v případech, kdy nebyla dostatečně zohledněna práva jedinců či skupin. Neboť člověk by se nemohl stát prostředkem k dosažení vyšších cílů. Je třeba jednat s jednotlivci jako s cíli samými o sobě a respektovat jejich autonomii a práva. „*Tedy pravím, že člověk a vůbec každá rozumná bytost existuje jako účel sám o sobě, nikoli pouze jako prostředek, jehož by mohla libovolně užívat ta či ona vůle...*“⁷⁷ Mohl by tvrdit, že rozhodnutí by mělo upřednostnit hlubší kulturní a historické vazby menší komunity, i kdyby to znamenalo obětovat potenciální vzdělávací přínosy pro širší publikum. Možná by ale zvolil opačný postoj, záleží na konkrétním příkladě a zda budou lidé respektováni jako cíl, nikoliv jako prostředek. Navíc si myslím, že by bylo v souladu s rozumnou vůlí napravit škody spáchané v minulosti.

Pohled na repatriace Kantovým etickým vnímáním navíc umožňuje zohlednit princip speciálního významu, jež může předmět mít pro kulturní skupinu, přestože je skupina v menšině a nemá žádné jiné argumenty, jak předmět vymáhat. Podpořil by pravděpodobně také rovnoměrnou distribuci předmětů, minimálně těch, které již nemají prokazatelného původního vlastníka, neboť by se spravedlivé distribuování takových předmětů teoreticky mohlo stát obecným principem. Taková distribuce by ale mohla být také v souladu s utilitarismem, neboť by umožnila přinést potěšení většímu počtu lidí.

---

76 Kant, „Základy metafyziky mravů“. s. 84.

77 Kant, „Základy metafyziky mravů“. s. 90.

Soudím také, že Kantova perspektiva nám umožní zohlednit, jak se členové sami kulturně identifikují, ať už se rozhodnou přiklonit ke kterémukoliv z kulturních konceptů. Zde bych se vrátila k tvrzení Antonyho Appiaha, že jsou to především muži a ženy, kdo prožívají umění.⁷⁸

Myslím, že takové tvrzení je v souladu s Kantovou etikou, neboť Kant hluboce ctí autonomii a nebude záležet na tom, do jaké epistemicky definované skupiny budou členové zařazeni, ale jak se určí sami. Nezáleží tedy na tom, v rámci jaké kulturní skupiny bude předmět nárokován v tom smyslu, že nelze zpochybnit, zda jsou členové určité kulturní skupiny opravdu členy, pokud se tak opravdu cítí. Nemyslím ale, že to nutně znamená, že by jejich nárok nemohl být zpochybněn. Nebo že bychom v případě dvou skupin nárokových si tentýž předmět nemohli označit tvrzení jedné strany o příslušnosti ke kulturní skupině za poněkud důvěryhodnější. Neznamena to ale ani, že by se kulturní identita měla stát rozhodujícím ukazatelem.

Bohužel si ale nemyslím, že bychom byli schopni nalézt obecný princip rozhodování, který by se mohl stát kategorickým imperativem a mohl tak být aplikován v každém jednom případě. V souladu s Kantem bych ovšem odmítla utilitarické hledisko, které by mělo jako nejvyšší hodnotu brát v potaz užitek. Avšak, obávám se, že ani jedna ze zmíněných teorií nám jasnou odpověď v otázce spravedlivého vyhodnocování nenabízí. V následující kapitole se proto pokusím nalézt jiné kritérium vyhodnocování.

Univerzální princip, nebo individuální přístup k repatriacím?

Otázkou zůstává, jestli vůbec můžeme nalézt jeden univerzální princip, kterým lze hodnotit repatriční akvizice, vzhledem ke komplexnosti těchto sporů. V předchozím oddíle jsem odmítla princip užitku. Ale ani Kantova deontologie, zdá se, nenabízí princip, který by šel univerzálně uplatnit v souladu s morální maximou. Z úvah vyplývá, že každý nárok bude muset být posuzován individuálně. Přesto se domnívám, že jeden princip by měl být poněkud nadřazen. V tomto oddíle si kladu za cíl objasnit proč.

Ráda bych se vrátila k *principu kulturního významu*. Domnívám se totiž, že bude v otázce repatriací rozhodující, a pokusím se zdůvodnit proč. V následujícím oddíle bych také chtěla ukázat, že se jedná především o spor univerzálních hodnot různého druhu. Své tvrzení

---

78 Kwame Anthony Appiah, „Cosmopolitanism: ethics in a world of strangers“.
(New York: W. W. Norton & Company, 2006). s. 121

podepřu především názory ohledně této problematiky filosofky Janny Thompson a dojdu alespoň k nějakým závěrům, jak by mohly být repatriace vyhodnocovány.

Kritérium kulturní identity

Zpočátku se ovšem vrátím k otázce kulturní identity. Vzhledem k tomu, že jsem se v tomto bodě ztotožnila s argumenty filosofa Appiaha, které jsem rozvedla v kapitole *kulturní identity*, nepřikládám této otázce tak velkou váhu jako významu *Kulturnímu majetku*. K tomuto závěru jsem dospěla také proto, že v souladu s Kantovou etikou kladu důraz na autonomii. A je to právě Appiah, který upozorňuje na problémy esencialistického pojetí kultury a úskalí pojící se s tímto konceptem. Tvrdí, že rozdělování lidí podle kategorií, tedy předem stanovených charakteristik určité kulturní skupiny, je určitým způsobem nutí identifikovat se s údajným charakterem skupiny. Vytváří to tak jejich osobnost a jejich jednání. *Dynamický nominalismus*, jak tuto tendenci označuje, představuje riziko diskriminace, ale především odnímá možnost se svobodně určit. Většina charakteristik kulturních skupin navíc nebude odpovídat jejich metafyzickým podstatám. Přiklonila bych se tedy k identifikaci ke kulturní skupině, kterou si člen sám zvolí.

Appiah tento koncept nazývá kultura v *dialogu*. Nejde o to, že bych se dnes mohla cítit jako člen aboridžinského kmene, protože jsem se tak zrovna rozhodla. Toto pojetí vždy musí určitým způsobem reflektovat skutečné prostředí, ze kterého pocházíme a v kterém se pohybujeme. Podstatou tohoto konceptu ovšem je, že členové nejsou předem nutně definováni charakteristikou skupiny, definují se sami, ale na pozadí společnosti a normativního systému, ve kterém se nacházejí. Přirovnala bych tento koncept k narativní etice Judith Butler, která poukazuje na to, že naše životy se odehrávají na pozadí a v rámci socio-kulturních norem stavících mantinely našemu sebetvoření. Já proto není něco apriori daného, ale naopak něco, co se vytváří až v průběhu a prostřednictvím sociální interakce. Jsem to však já, kdo rozhodne o tom, jaký příběh o sobě budu vyprávět a jak se identifikuji.⁷⁹

Přikloním-li se tedy k pojetí kultury jako dialogu, domnívám se, že z toho mohou vyplynout i jisté implikace v otázce nakládání s kulturním majetkem. Odmítneme-li totiž předpoklad, že existují z vnějšku dané charakteristiky skupiny, odpadne tak problém s dokazováním kulturní příslušnosti či kontinuity s původní kulturou. Uznáme, že nelze tuto otázku objektivně vyřešit. Bude tak záležet, jak se členové sami identifikují, případně zda si společnou charakteristiku sami zvolí. Z toho vyplývá, že nebude záležet na tom, zda se kulturní skupina identifikuje jako národ, zapálený sběratel artefaktů či zastupitel globálního kulturní dědictví. Rozhodující

---

79 Judith Butler. „Giving an Account of Oneself“. (New York, Fordham University Press, 2005). <https://iberian-connections.yale.edu/wp-content/uploads/2020/03/Butler-giving-an-account-of-Oneself.pdf>

bude, jaký vztah má skupina k předmětu a proč by měl náležet právě jí. Netvrdím, že by se otázka kulturní identity měla zcela ztratit ze zřetele, neboť stále považuji platný například argument, že předmět je pro skupinu důležitý, protože je esenciální pro jejich kulturní identitu. Zpochybňuji ovšem požadavky, které zakládají nárok pouze vzhledem ke kulturní identitě. Odmítla bych tedy například požadavek řeckého národa na repatriaci Elginových mramorů jednoduše proto, že se považují za potomky Řeků. Tento argument by nemohl být dostatečný v případě, že si předmět nárokuje vícero skupin a jeho akvizice je sporná. Domnívám se tedy, že by Řekové měli najít lepší argument, proč měl být předmět vrácen právem jim. To by mohl být právě třeba *speciální význam*, jež pro ně tento předmět představuje.

Speciální význam kulturního majetku

Thompson upozorňuje, že je to právě speciální význam předmětu, který vytváří kulturní majetek. Neboť dojde-li k odcizení obyčejného předmětu, může být reparace provedena pouze finančně. Takový předmět totiž bude nahraditelný nebo nebude důležité pro členy tento předmět vlastnit. Některé předměty jsou ale nenahraditelné, kvůli své osobité hodnotě, a ty právě Thompson označuje za kulturní majetek. Cení-li si nanejvýš skupina takového předmětu, nebude pravděpodobně souhlasit s finančním odškodněním ani s jinou náhradou, protože je pro ni předmět jedinečný. S kulturními předměty se proto pojí speciální ochrana a práva.⁸⁰

„Definice kulturních statků poskytuje základ pro nároky na kulturní statky, ale také stanoví omezení, která lze požadovat. Kolektiv nemůže prohlásit artefakt za svůj kulturní statek jen proto, že byl vyroben jeho členy. Předmět musí hrát důležitou roli v komunitních praktikách.“⁸¹

Podle Thompson tedy nelze tvrdit o každém předmětu, který skupina získala nebo byl vyroben jejím členem, že je kulturním majetkem skupiny.

Takové omezení Thompson se mi zdá poněkud přehnané. Myslím, že za kulturní předmět může být považován i předmět pro skupinu méně zásadní – ale stále hodnotný. Avšak souhlasila bych s tvrzením, že zvláštní omezení a zacházení by se mělo týkat speciálně významného předmětu. Tedy, jak jsem již zmínila, považovala bych například díla českých umělců za české kulturní dědictví. Neznamená to ale, že by se na ně v případě sporného nabytí měla vztahovat speciální práva. Pokud by se ale jednalo o předmět, který je pro kulturní skupiny nenahraditelný a hraje velkou roli v životě skupiny – například pomník svatého

---

80 Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“ s. 253.

81 Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“ s. 254.

Václava –, mohly by být podle principu speciálního významu kulturního majetku na předmět aplikovány zvláštní ochranné zákony.

Domnívám se, že je to právě tato jedinečnost a speciální význam, který by měl hrát zásadní roli v rozhodování repatričních nároků na morální kulturní vlastnictví. Tento princip tak může být v protikladu k výpočtu užitku, neboť umožňuje i malé kulturní skupině vyhrát spor o repatriaci, přestože proti ní stojí například velké metropolitní muzeum.

Jako jediný poskytuje příležitost také současným vlastníkům, aby si předmět ponechali, přestože ho získali v dávné minulosti nelegitimně. Tím nechci říct, že kdyby byl předmět například dříve uloupen, neměla by zůstat tato nespravedlnost bez nápravy. Ztráta však může být nahrazena jinou cestou, například finančně. Pokud ale předmět již nabyl pro současné vlastníky velkého významu a pro původní vlastníky nemá takovou nenahraditelnou hodnotu, nevidím důvod, proč by měl být předmět navrácen.

Je ovšem také nutné uznat velkou nevýhodu tohoto přístupu. Vzhledem k tomu, že předměty jsou většinou ceněny vícero kulturními skupinami, schopnost rozhodnout, která skupina si cení předmětu více, je bohužel velmi omezená.

Také Young uznává princip speciálního významu, který podle něj může za určitých okolností převážit nad jinými použitelnými zásadami, a odmítá námitky, že by tento princip vedl k přehnaným počtům takových případů. Připouští ovšem, že je těžko dokazatelné, jak a proč si kultura předmětu cení.⁸²

Netvrdím, že by se tento princip měl stát jediným. Domnívám se pouze, že nárok speciálního významu je silný a mělo by být možné, aby v některých případech převážily argumenty o užitku. Jak podotýká také Young:

„Pouze v případě, že něco má pro kulturu velmi vysokou hodnotu, bude moci zásada kulturního významu převážit nad všemi ostatními zásadami, jimiž se řídí vlastnictví kulturního majetku. Přesto by někdy členové kultury měli vlastnit majetek prostě proto, že je pro blaho kultury velmi důležitý.“⁸³

Ukázala jsem, proč nepřikládám velkou váhu otázce kulturní identity a proč by měl být v otázce repatriací zásadní princip zvláštního významu kulturního majetku. Ten ovšem ve většině případů stojí v protikladu k takzvaným „vyšším hodnotám“, které se odvolávají na větší užitek. Užitek, který mohou potenciálně přinést předměty, které budou využity například pro bádání, vzdělávání atd. Tyto hodnoty stojí proti individualistické touze vlastnit předmět v rámci ohraničené kulturní skupiny, která využije předměty pouze pro vlastní obohacení.

---

82 Young, „Cultures and Cultural Property“, s. 122.

83 Young, „Cultures and Cultural Property“, s. 123.

V závěru tedy zdůvodním, proč by se ani tyto hodnoty neměly stát univerzálním principem a tyto tvrzení opět podepřu argumenty Thompson.

Spor hodnot podle Thompson

Ačkoliv se měřítko užitečnosti může v otázkách repatriací ukázat jako vhodné kritérium, ke kterému lze v některých případech přihlídnout, odmítám ho jako univerzální princip vyhodnocování. V repatričních sporech se ovšem velmi často objevuje jako zásadní, ba dokonce rozhodující ukazatel. Představím tedy na závěr argumenty Thompson, proč by mělo být toto pojetí odmítnuto.

Nejčastější argumenty založené na výpočtu užitku vznášejí zastánci globálního světového dědictví. Tedy zastánci, kteří se domnívají, že kulturní dědictví patří všem lidem a bylo by tedy příliš sobecké, aby si jej uzurpovala menší kulturní skupina. Navíc existují jistě hodnoty, jež převyšují touhu vlastnit předmět pro soukromé účely. Takové hodnoty reprezentují užitek, jež tyto předměty mohou nabídnout celému lidstvu například na rovině akademické, vědecké, vzdělávací, estetické atd. Není tedy správné v některých případech omezit vlastnictví ve prospěch těchto vyšších cílů, aby se tato hodnota podpořila nebo ochránila?

Thompson však upozorňuje na základní chybu v pojmenování této situace. Zastánci myšlenky univerzální hodnoty kulturních předmětů často přehlížejí, že kulturní vlastnická práva nejsou výrazem úzce zaměřených vlastních zájmů. Tato práva jsou založena na široce sdílených hodnotách, které mají stejný nárok být považovány za univerzální. Jde například o schopnost jednotlivců rozvíjet nebo udržovat svou sociální identitu, zapojovat se do kolektivního úsilí o dosažení společného dobra a udržovat cenné tradice a způsoby života. Nejedná se tedy o konflikt mezi univerzálními hodnotami a osobním zájmem, ale o konflikt mezi různými druhy univerzálních hodnot.⁸⁴

Utilitaristické měřítko užitečnosti se tak může jevit jako nejenom morálně špatné, ale i zavádějící.

Podotýká navíc, že v mnoha ohledech připomíná vztah mezi kulturními vlastnickými právy a lidskými hodnotami vztah mezi vlastnickými právy jednotlivců a cíli politické společnosti. Většina teorií spravedlnosti uznává, že vláda má právo omezit vlastnická práva, pokud to přispěje k naplnění požadavků spravedlnosti a dalších důležitých cílů. Avšak pokud by vláda mohla tato práva omezovat pokaždé, kdy by se domnívala, že to povede k obecnému dobru (například největšímu štěstí), mohla by být kritizována za porušování práv, která jsou

---

⁸⁴ Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“, s. 253.

základem svobody a seberealizace jednotlivců. Pokud artefakt skutečně hraje klíčovou roli v tradicích a zvyklostech určitého kolektivu nebo v tom, jak se jednotlivci identifikují jako jeho členové, je obtížné jim upírat právo na jeho plné využití. Toto platí i v případech, kdy užívání artefaktu kolektivem narušuje jeho hodnoty pro lidstvo, dokonce i když hrozí úplné znehodnocení předmětu nebo brání jejich ocenění.⁸⁵

„Můžeme popírat právo členů ortodoxní židovské synagogy odmítnout otevřít své svatyně, aby učenci nebo turisté mohli studovat a obdivovat jejich starobylé svitky tóry?“⁸⁶

Zde se vracíme zpět k významu důležitosti předmětu pro kulturní skupinu. Pokud si skupina předmětu cení, a obzvláště v případě, že je předmět zásadní pro kolektivní identitu či nějakou rituální náboženskou praxi, měl by princip kulturního významu jednoznačně převážet ostatní nároky. Jestliže se však v očích kulturní skupiny nejedná o nenahraditelný předmět, nevidím důvod, proč by se měřítkem repatriace nemohla stát tentokrát užitečnost a hodnoty pro „celé lidstvo“. To se bude týkat zejména předmětů, které nemají jasného původního majitele a těžko si je bude některá skupina nárokovat. Docházíme tedy k závěru, že práva větší kulturní skupiny mohou být v určitých případech omezována ve prospěch menší skupiny, neboť nejde o kvantifikaci počtu zájemců, ale o střet různých univerzálních hodnot, kde dojde k přiklonění se k jedné či druhé straně s ohledem na okolnosti. Platí to však i v opačném případě. Nicméně, zásadní je, že se nemůže stát ani jedno, ani druhé obecně platným principem, ke každému sporu je nutné přistupovat individuálně. Jinak hrozí omezení základních práv a svobod s odkazem na „blaho většiny“. Domnívám se ovšem, že kvantifikace užitku by měla ustoupit do pozadí ve prospěch speciálního kulturního významu všude tam, kde lze principem nezczitelného kulturního majetku argumentovat.

V otázce repatriací jsem tedy dospěla k závěru, že nelze nalézt jeden univerzální princip, neboť věřím, že se jedná o spor univerzálních hodnot, ve kterém nemůže být ani jedna z nich zcela odmítnuta. K tomuto závěru jsem dospěla také v souladu pluralismem hodnot od Berlina, který se domnívá, že všechny lidské cíle a hodnoty nejsou slučitelné a mohou tak být v konfliktu.

„Stejně tak se mi však zdá, že přesvědčení, že lze v zásadě nalézt nějaký jediný vzorec, podle něhož by bylo možné harmonicky uskutečnit všechny rozmanité cíle lidí, je zjevně mylné.“⁸⁷

Obávám se, že to se týká také problematiky repatriací. Přesto bychom se ale měli o co nejspravedlivější řešení pokusit a přistupovat ke každému případu individuálně.

---

85 Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“. s. 259.

86 Thompson, „Cultural Property, Restitution and Value“. s. 259.

87 Isaiah Berlin, „Two Concepts of Liberty“.
(Oxford: Oxford University Press), 1958.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo vnést přehlednost do konfliktů, jež provází sporné repatriační nároky týkající se kulturních předmětů. Zároveň jsem si kladla otázku, zda lze nalézt spravedlivé standardy či univerzální princip, podle něhož by bylo možné akvizice posuzovat. Odpověď na tuto otázku je složitější. Přesto můžu jednoznačně říct, že jsem nenašla jeden univerzální princip spravedlivého vyhodnocování, neboť repatriační nároky jsou založeny na sledování rozdílných univerzálních hodnot. V souladu s filosofem Berlinem jsem dospěla k závěru, že nelze univerzálně upřednostnit jednu nebo nalézt jednu všeobjímající. Společenství v otázkách repatriací sledují různé cíle a každý nárok tak musí být posouzen individuálně.

„Lidé se nakonec rozhodují mezi ultimativními hodnotami; rozhodují se tak, jak se rozhodují, protože jejich život a myšlení jsou určovány základními morálními kategoriemi a koncepty, které jsou, ať už na velkém časovém a prostorovém úseku a bez ohledu na jejich konečný původ, součástí jejich bytí a myšlení a smyslu pro jejich vlastní identitu; součástí toho, co je činí lidmi.“⁸⁸

Přesto jsem v průběhu práce k nějakým principům dospěla, ačkoli jejich aplikace nemůže být univerzální.

První z nich se týká metafyzických námitek proti repatriaci a souvisí s problematičným určením kulturní identity a kontinuity v čase.

Otázka kulturní identity je zásadní pro určení členů skupiny, kteří si předmět nárokují. Tuto nesnázi jsem vyřešila svébytným způsobem. Domnívám se totiž, že nelze nalézt a věrně popsat esenci, která odpovídajícím způsobem vystihuje dané kulturní společenství, proto nám nezbyvá nic jiného než na tento úkol rezignovat. Kulturní esencialismus s sebou navíc nese rizika, jako je diskriminace, omezování svobodné realizace členů a jiné. Proto jsem se v této práci přiklonila k pojetí kultury, kterou nabízí Appiah, to jest kultura jako dialog. Kulturní příslušnost zde vychází z interakcí členů společenství. Tento koncept neslibuje fixní charakteristiku společenství. Vychází z představy, že každý člen se může sám určit na pozadí socionormativního systému, který ho formuje. To, jak se kulturní člen identifikuje, tedy do velké míry záleží, jak se sám zařadí na pozadí společenství, ve kterém se pohybuje. Přijetím tohoto konceptu tak odpadá potřeba určit, kdo je člen společenství, který kulturní předmět nárokují. Bude totiž záležet na každém, jak se sám identifikuje. Ze stejného důvodu tak nemohou být založeny repatriace pouze na základě tvrzení o kulturní identitě či kontinuitě s původními majiteli, protože jsou tato tvrzení subjektivní. V případě, že si tedy sporný

---

⁸⁸ Berlin, „Two Concepts of Liberty“.

kulturní předmět bude nárokovat vícero skupin, budou muset své tvrzení podložit závažnějšími argumenty, aby předmět získaly.

Jedním z argumentů podporující akvizice ve prospěch určité kulturní skupiny může být například princip speciálního významu kulturního majetku, který navrhuje, aby bylo v zacházení s kulturním majetkem rozhodující to, jak moc si kulturní společenství předmětu váží. Tedy, předmět pro ně musí být obzvláště výjimečný či z některého specifického důvodu nenahraditelný, aby se k němu mohla vztahovat zvláštní práva. Tento specifický význam je také to, co odlišuje tento majetek od „normálního“ majetku, který může skupina vlastnit. Konkrétní aplikace takového principu se může stát předmětem diskuzí, podstatné ovšem je, že bych tomuto principu přiřkla velkou sílu v repatriačních argumentech. Přestože spor můžou rozhodnout také příklonění se k jiným hodnotám. A je nutné podotknout, že v některých případech může být podle tohoto principu těžko posouditelné, která skupina si předmětu cení víc. Nemyslím však, že tyto námitky jsou dostatečně silné, aby princip zavrhl zcela. Koneckonců proto se ani tento princip nemůže stát univerzálním měřítkem.

Někdy se měřítkem toho, jak má sloužit kulturní majetek, může stát například užitek představující hodnoty, které mají sloužit celému lidstvu. Jedná se o to, jestli předmět nedosáhne většího naplnění jako předmět vědecký, vzdělávací, nebo naopak estetický. Přestože jsem ve své práci vyjádřila důvodné obavy z principu užitečnosti, domnívám se, že i ten se někdy může stát rozhodujícím argumentem. Neboť je důležité mít na paměti, že představuje různé univerzální hodnoty stejně jako například možnost soukromého vlastnictví kulturních předmětů.

Bude tedy záležet na okolnostech každého jednoho repatriačního sporu, zda bude spravedlivě posouzen.

Zda by předměty měly být umístěny na místě svého původu, nebo v kontextu ostatních předmětů, nemohu říct. Nicméně soudím, že pro každý kulturní majetek bude vícero možností umístění, které přispívá k autentičnosti předmětu. Rovnoměrnější distribuce mezi encyklopedická muzea a zároveň původní vlastníky však myslím umožní více vrstev pohledům na společnost a její dějiny. Zejména ovšem umožní širšímu počtu obyvatel větší přístup ke kulturní pestrosti.

Ačkoliv jsem tedy dospěla v tématu repatriací kulturních předmětů k nějakým principům, je mi nanejvýš zřejmé, že nejsou zcela univerzální. Nelze je aplikovat na všechny případy a etická otázka, jak se k akvizicím postavit, nebude vždy lehce zodpověditelná. Nicméně se domnívám, že každé zkoumání na tomto poli, a zejména pak otevřený dialog nejlépe poslouží spravedlivým závěrům.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ

APPIAH, Kwame Anthony. „Race, Culture, Identity: Misunderstood Connections“. San Diego: University of California, 1994. <https://philpapers.org/archive/apprci.pdf>

APPIAH, Kwame Anthony. „Cosmopolitanism: ethics in a world of strangers“. New York: W. W. Norton & Company, 2006. s. 121.

APPIAH, Kwame Anthony. „Whose Culture Is It?“. Princeton: Princeton University Press, 2009. <https://doi.org/10.1515/9781400833047-005>

BERLIN, Isaiah. „Two Concepts of Liberty“. Oxford: Oxford University Press, 1958.

BUTLER, Judith. „Giving an Account of Oneself“. New York: Fordham University Press, 2005. <https://iberian-connections.yale.edu/wp-content/uploads/2020/03/Butler-giving-an-account-of-Oneself.pdf>

COLEMAN, Elizabeth. „Cultural property and collective identity“. Brill, 2006. s. 159.

COLLA, Elliot. „Conflicted Antiquities: Egyptology, Egyptomania, Egyptian Modernity“. Duke: Duke University Press, 2007.

COLWELL-CHANTHAPHONH, Chip. „Repatriation and constructs of identity“. *Journal of Anthropological Research*, 68(2), JSTOR, 2012. <https://www.jstor.org/stable/23264665>

CUNO, James. „Culture War: The Case Against Repatriating Museum Artifacts“. *Foreign Affairs*, 93(6), JSTOR, 2014, s. 119–29. <http://www.jstor.org/stable/24483927>.

EISENBERG, Avigail. „Reasons of Identity: a Normative Guide to the Political and Legal Assessment of Identity Claims“. Oxford: Oxford University Press, 2009. doi:10.1093/acprof:oso/9780199291304.001.0001

FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika*. Přel. Ludvík Hošek. Praha: Portál, 2017.

GEUSS, Raymond. „Reality and the dreams – Identity, Property, and the Past“. Cambridge: Harvard university press, 2016. <https://doi.org/10.4159/9780674968936-011>

KANT, Immanuel. „Základy metafyziky mravů“. Přel. Ladislav Menzel, Praha: Svoboda, 1974. s. 84.

- KAPLAN, Isaac. „The Case against the Universal Museum“. Artsy net. (2016).
<https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-the-case-against-the-universal-museum>
- LENARD, Patti Tamara. „Culture“. The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2020.
<https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/culture/>>.
- MATTHES, Erich Hatala. „Repatriation and the Radical Redistribution of Art“. An open access journal of philosophy, Michigan Publishing. (2014), s. 1.
<https://doi.org/10.3998/ergo.12405314.0004.032>
- MATTHES, Erich Hatala. „The Ethics of Cultural Heritage“. The Stanford Encyclopedia of Philosophy, navštíveno 10. srpna 2024,
<https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/ethics-cultural-heritage>
- MILES, Margaret M. „Art as Plunder: The Ancient Origins of Debate about Cultural Property“. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. s. 2.
- MILL, John Stuart. „Utilitarianism“. The Project Gutenberg, 'fraser's magazine' Proofreading, 2004. navštíveno 10. srpna 2024, https://www.gutenberg.org/cache/epub/11224/pg11224-images.html#CHAPTER_II
- OXFORD ENGLISH DICTIONARY, „Cultural property“. Dictionary, Poslední úprava červen 2024. <https://doi.org/10.1093/OED/8016269849>.
- SÁNCHEZ, Juan Pablo. „How the Parthenon Lost Its Marbles“. National Geographic History magazine, 2017. www.nationalgeographic.com/history/history-magazine/article/parthenon-sculptures-british-museum-controversy
- SONG, Sarah. „The Subject of Multiculturalism: Culture, Religion, Language, Ethnicity, Nationality“, and Race. Palgrave Macmillan UK, 2009. s.177–197.
[doi:10.1057/9780230234994_10s.177](https://doi.org/10.1057/9780230234994_10s.177)
- THOMPSON, Janna. „Cultural Property, Restitution and Value“. Journal of Applied Philosophy, 20(3), JSTOR, (2003). <http://www.jstor.org/stable/24355054>.
- THOMPSON, Janna. „Art, Property Rights, and the Interests of Humanity“. The Journal of Value Inquiry, 38(4), (2004). <https://doi.org/10.1007/s10790-005-5869-7>
- YOUNG, James O. „Cultures and Cultural Property“. Journal of Applied Philosophy, (2007). <https://doi.org/10.1111/j.1468-5930.2007.00359.x>
- UNESCO. “‘Return & Restitution’ Intergovernmental Committee “. Fight Illicit Trafficking (1970 Convention), poslední úprava 18.3.2024, <https://www.unesco.org/en/fight-illicit-trafficking/return-and-restitution>